

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

BIZNIS, KORUPCIJA I KRIMINAL NA KOSOVU:

Uticaj podmićivanja i ostalog kriminala
u privatnim preduzećima

2013

AGJENCIA E STATISTIKAVE TË KOSOVËS
AGENCIJA ZA STATISTIKE KOSOVA
KOSOVO AGENCY OF STATISTICS

With funding from
the European Union

KANCELARIA UJEDINJENIH NACIJA ZA DROGU I KRIMINAL
Beč

Biznis, Korupcija i Kriminal na Kosovu:
Uticaj podmićivanja i ostalog kriminala u privatnim preduzećima

2013

Zahvale

Ovaj izveštaj je pripremio Sektor za statistike i ankete UNODC-a

Koordinacija istraživanja i izrada zveštaja:

Enrico Bisogno (SASS)

Michael Jandl (SASS)

Lucia Motolinía Carballo (SASS)

Felix Reiterer (SASS)

Istraživanje na terenu:

Muhamet Kastrati (Agencija za statistiku Kosova)

Bashkim Bellaqa (Agencija za statistiku Kosova)

Isa Krasniqi (Agencija za statistiku Kosova)

Ibrahim Rrustemi (Agencija za statistiku Kosova)

Sanije Ismajli (Agencija za statistiku Kosova)

Saradnici projekta:

Regionalna antikorupcijska inicijativa za Jugoistočnu Evropu (RAI), Transcrime.

Dizajn korica:

Suzanne Kunnen (RAB)

Nadzor:

Sandeep Chawla (Direktor/Odsek za analizu politika i javnih poslova) i Angela Me (Voditeljica Odseka za istraživanja i analize trendova)

Zahvaljujemo se na značajan doprinos Giulia Mugellini za razvoj metodologije istraživanja.

Sva sprovedena istraživanja i izveštaji su pripremljeni finansijskom podrškom Evropske Unije i vlada Nemačke, Norveške i Švedske. Iskrena zahvalnost upućena je za Roberta Cortese (Evropska Komisija) na njenoj kontinuiranoj podršci.

Abdikacija

Ovaj izveštaj nije zvanično uređen. Sadržaj ove publikacije ne predstavlja nužno stavove i politike UNODC-a, ili organizacija koje su dale svoj doprinos, i niti podrazumeva bilo kakvo odobrenje. Upotrebljeni nazivi i prezentacija materijala u ovoj publikaciji ne podrazumevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja od strane UNODC u pogledu pravnog statusa bilo koje zemlje, teritorije ili grada ili, njenih državnih organa, ili u pogledu određivanja njenih državnih ili administrativnih granica.

Sve reference koje se odnose na Kosovo, u ovoj publikaciji treba shvatiti u kontekstu Rezolucije 1244 Saveta Bezbednosti (1999).

Fotosi: Slike se koriste samo za ilustraciju i nisu uzete u kontakstu korupcije

©shutterstock

Sadržaj

Zahvale	2
Sadržaj	3
Opšti sažetak.....	5
Ključni nalazi	9
Uvod	11
1. Rasprostranjenost mita	15
2. Priroda mita	21
3. Javni službenici i mito	29
4. Izveštavanje mita	33
5. Mito biznis-biznis	37
6. Percepcije (shvatanje) i mišljenja o korupciji	43
7. Rasprostranjenost i modeli drugih oblika kriminala.....	49
8. Zaključci	63
Dodatak I: Ekonomski kontekst korupcije biznisa na Kosovu	67
Dodatak II: Metodologija	71
Dodatak III: Osnovni pokazatelji	75

Opšti sažetak

Ovo istraživanje privatnog biznisa na Kosovu pokazuje da korupcija i drugi oblici kriminala su glavna prepreka za privatna preduzeća, a imaju negativan uticaj na privatne investicije. Značajan procenat preduzeća plaćaju mito javnim službenicima, u više navrata, tokom cele godine. Biznisi, u sektorima industrijske proizvodnje, snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom, su najviše pogođeni od mita, zatim slede biznisi u sektoru trgovine na veliko i malo. Javni službenici, sa većim rizikom primanja mita te u saradnji sa biznisima, su: carinici, službenici i funkcioneri u Poreskoj upravi/prihoda, opštinski ili provincijski službenici.

Iako indikatori percepcije korupcije su nesumnjivo korisni za podizanje svesti, ova anketa meri aktuelno iskustvo korupcije i kriminala kroz reprezentativnih anketa preduzeća, na osnovu uzorka, kako bi se obezbedila realnija procena korupcije i kriminala koji utiču na poslovni sektor, koji se zasniva na dokazima. Na taj način, ona se fokusira na obimu i modelu mita prema preduzećima, iz pet različitih sektora (obračunavano za oko 79.7% svih biznisa/preduzeća na Kosovu) u njihove česte interakcije sa javnom administracijom.

Prema anketi, od svih preduzeća koja su imala kontakt sa javnim službenikom u toku 12 meseci pre istraživanja, 3.2% njih platili su mito javnom službeniku. Prosečna rasprostranjenost podmićivanja poslovanja na Kosovu je manje od udela običnih građana Kosova (11.1 %) koji su imali iskustva sa istim stvarima u istraživanju UNODC, 2011, za opštu populaciju¹.

Preispitivanje iskustava biznisa, koji plaćaju mito javnim službenicima ukazalo je na činjenicu da korupcija igra važnu ulogu u svakodnevnom poslovanju mnogih kompanija. Kompanije koje plaćaju mito plaćaju prosečno 7.7 mito godišnje, ili oko jedan put u skoro svake sedme nedelje. Rasprostranjenost podmićivanja je veća uglavnom među srednjim i velikim preduzećima (sa preko 50 radnika) nego među preduzećima drugih veličina.

Značajan procenat svih mita koji su plaćeni za javne funkcionere, od strane preduzeća na Kosovu, isplaćen je u gotovini (59.2%), zatim obezbeđivanje hrane i pića u zamenu za bezpravne "usluge" od strane javnog službenika (58.4%), i druge koristi i dobara (12.1%). Kada je plaćen mito u novcu, prosečan iznos mita je 844 evra, ili ekvivalent u 1.787 EUR-PKS.

¹, Podaci koji se odnose na mito, od strane individua i domaćinstava, preuzeti su iz poslednjeg istraživanja UNODC *Korupcija na Kosovu: mito kako je doživelo stanovništvo(2011)*.

Što se tiče stranke koja zapravo inicira pitanje mita, u oko 38% slučajeva, plaćanje mita je nuđeno od strane predstavnika poslovanja bez prethodnog zahteva. Dok je, u polovini slučajeva (50.1%), plaćanje je traženo javnog službenika, ili eksplicitno (13.3%) ili implicitno (30.3%). U 6,5% ostalim slučajevima, mito je plaćeno na zahtev treće strane.

Najčešći ciljevi plaćanja mita, koji se pominju od strane preduzeća, su “ubrzanje postupka vezane za poslovanje” (28.4% svih mita); “za bolji tretman” (14.7%), i “omogućavanje završetka postupka” (13.1%). U isto vreme, skoro četvrtina (23.9%) mita ne služi za neke posebne namene preduzeća koji oni plaćaju. Ove vrste podmićivanja se smatraju kao “zaslađivanje”, koji se daju javnim službenicima da “brinu” za njih tokom buduće interakcije u interesu kompanije.

Iako, 3.7% od plaćenog mita od strane preduzeća je prijavljen vlastima, pre svega u policiji, što pokazuje da preduzeća na Kosovu često osećaju obavezu da učestvuju u podmićivanju. Ovo se ogleda I u glavnim navedenim razlozima za neprijavlivanje podmićivanja “izveštaj besmisleno, jer niko neće biti zainteresovan” (28.2%), “strah od osvete” (19.2%), a “plaćanje ili pokloni dati su u znak zahvalnosti” (19.4%).

Plaćanje mita u privatnom sektoru, ne samo što uključuje mito koji biznisi plaćaju javnim službenicima, već to se dešava i između samih biznisa, kako bi se obezbedile transakcije biznisa. Međutim, manja od rasprostranjenosti mita između javnog i privatnog sektora, sa 0.6%, rasprostranjenost mita biznis-bizniskazuje na to da ova praksa postoji na Kosovu. Ovu vrste korupcije ne treba poistovetiti sa normalnim marketingom ili sa aktivnostima odnosa sa javnošću, u smislu da na specifičan način cilja, ilegalnim sredstvima, da povredi integritet dobitnika mita u zamenu za mito. Nijedan od biznisa/preduzeća u istraživanju nisu prijavili nadležnim organima, ovakve incidente za podmićivanje biznes-sa-biznisom.

Oko 3.3% predstavnika biznisa su odlučili da ne ulažu velike investicije poslednjih 12 meseci pre ankete iz straha datreba da plate mito za tražene usluge ili dobijanje dozvole. Prema tome, uticaj mita u aktivnostima poslovanje može biti vrlo bitno.

Posledice ostalog kriminala, većina tradicionalna, na vlasništvo biznisa i privredne aktivnosti takođe mogu biti značajne, kako u pogledu direktnih troškova kao posledica fizičkog oštećenja, kao i indirektnih troškova u vidu premija osiguranja, troškova osiguranja i mogućnosti izgubljenih ulaganja. Na primer, jedno u deset preduzeća (10.1 %) na Kosovu postaje žrtva krađe u različitim aspektima (raznovrsni) za godinu dana i ta preduzeća su žrtve u proseku 1.9 puta u tom periodu.

Godišnje stope rasprostranjenosti prevare (8%) i vandalizma (3.2%) u privatnom sektoru su takođe značajne. Takvi predstavljaju prosečan broj puta da su preduzeća žrtve ovih kriminalnih dela (5.3 odnosno 1.3). Pored toga, u poslednjih 12 meseci, oko 0.4% svih preduzeća na Kosovu su žrtve iznude. Zločin, koji može biti povezan sa organizovanim kriminalnim grupama.

Za razliku od korupcije, veliki deo običnih zločina (u proseku 59.3% za pet vrste kriminala) je prijavljen policiji, od strane preduzeća na Kosovu. Dok, većina poslovnih predstavnika (70.5%) smatra da je rizik od kriminala za njihovu kompaniju ostao stabilan u poređenju sa prethodnih 12 meseci. Skoro svaki deseti (9.8%) smatra da je kriminal u porastu, a 16.2% smatra da je u padu. Strah od kriminala igra veoma važnu ulogu u procesu odlučivanja upravitelja poslovanja, kada su u pitanju velika ulaganja. Iako postoje neke razlike prema ekonomskom sektoru, u proseku 9.1% preduzetnika na Kosovu kažu da nisu napravili veliku investiciju u prethodnih 12 meseci, zbog straha od kriminala.

Međutim, oko četiri petine (80.4%) preduzeća na Kosovu koriste najmanje jedan zaštitni sigurnosni sistem protiv kriminala. Samo trećina (33.5%) ima bilo kakvu sigurnost protiv ekonomskih troškova kriminala. Zajedno, korupcija i drugi oblici kriminala, predstavljaju značajan ekonomski teret na Kosovu. Sprovođenje većih i boljih mera ciljane za zaštitu biznisa

protiv kriminala I sprečavanje korupcije (kao što su efikasne mere unutrašnje saglasnosti i drugih politika koje se odnose na korupciju) mogu da olakšavaju taj teret značajno.

Ključni nalazi

- Predstavници biznisa na Kosovu rangiraju korupciju kao najveću prepreku za obavljanje biznisa, zatim visoke poreze i politiku nestabilnost.
- Devet od deset kompania su imali najmanje jedan direktan kontakt sa jednim javnim ili državnim službenikom tokom 12 meseci pre ankete.
- Stopa rasprostranjenosti podmićivanja među onim biznisima koji su imali kontakt sa javnim službenicima tokom tog perioda je 3.2%.
- Biznisi koji plaćaju mito platili su prosečno 7.7 od ukupnog iznosa mita za državne službenike, u poslednjih 12 meseci pre ankete.
- Postoje neke varijacije u rasprostranjenosti mita u poslovnim sektorima na Kosovu: u industrijskoj proizvodnji, snabdevanje elektrišnom energijom, gasom i vodom (4.8%); u trgovini na veliko i malo (3.3%); smeštaj i aktivnosti oko usluga ishrane (2.9%); u izgradnji, transportu i skladištenju (1.6%).
- Na Kosovu, 59.2% mita je isplaćeno u gotovini. Prosečan iznos mita je 844 evra, što odgovara 1,787 EUR-PKS.
- U polovini svih slučajeva podmićivanja (50,1%) plaćanje je izvršeno, ili na izričit zahtev (13.3%) ili implicitno (30.3%) od javnog službenika, ili na zahtev trećeg lica (6.5%) u ime javnog službenika. Dok je u 38% slučajeva, mito je ponudio predstavnik poslovanja bez prethodnog zahteva.
- Oko trećina (34%) svih mito obveznika na Kosovu, platili su mito pre usluge, dok 31.7% su platili posle izvršene usluge. Glavni razlozi plaćanja mita su ubrzanje postupka (28.4%) ili omogućavanje završetka postupka (13.1%). Pored toga, 23.9% mita plaćeno je bez posebnog cilja.

- Stopa rasprostranjenosti mita plaćeno javnim službenicima, je viša za carinske službenike (1.9%) i za poreske službenike /prihoda (1.8%).
- Samo 3.7% plaćanja mita od strane biznisa na Kosovu je prijavljeno zvaničnim vlastima. Gotovo trećina (28.2%) predstavnika biznisa nisu prijavili mito, jer oni smataju da prijavljivanje je beskorisno jer niko ne brine o tome. Pored toga, 19.2% anketiranih su izjavili da nisu prijavili mito iz straha od osвете.
- Rasprostranjenost mita, biznis-biznisna Kosovu dostiže na 0.6%. Ovaj oblik mita u privatnom sektoru imaju veću stopu rasprostranjenosti u sektoru građevinarstva i sektoru kombinovane industrijske proizvodnje (1.2%) i u sektoru trgovine, smeštaja i transporta, kombinovano (0.5%).
- U više od 90% slučajeva mita, biznis-sa-biznisom, plaćeno je na osnovu prethodnog zahteva od kolega ili eksplicitno ili implicitno, ili od strane trećeg lica. Cilj, najvažniji, mita biznis-biznisna Kosovu je da se dobije ugovor (51.4%).
- Biznisi na Kosovu su pod uticajem raznih oblika kriminala, u različitom stepenu: 12 mesečna stopa širenja viktimizacije biznisa je 10.1% za krađe i provale, 8% od prevare sa strane, 3.2% za vandalizam; 0.7% za krađe motornih vozila (KMV) i 0.4% za iznudu.
- Procenat svake vrste kriminala prijavljen policiji kreće se od 99.1% odsto za KMV, 83% odsto provala, vandalizma 72%, 37.6% odsto za slučajeve iznuđivanja i 19.6% odsto za slučajeve prevare sa strane.
- Četiri petine (80.4%) svih preduzeća na Kosovu koriste najmanje jednu meru zaštite, od kriminala
- Većina poslovnog sektora (70.5%) izjavilo je da smatra da je rizik od kriminala za njihovo poslovanje je ostao stabilan u odnosu na prethodnih 12 meseci, a 9.8% su mišljenja da je on u rastu, a 16.2% misle da opada.

Uvod

U pojedinim aspektima i u različitoj meri, korupcija vrši negativan uticaj kod svih društava. Kao što je prikazano u izveštaju UNODC 2011, *Korupcija na Kosovu: Podmićivanje sa kojim stanovništvo*² ima iskustvo, te sitna korupcija takođe i dalje su realnost koja je rasprostranjena na Kosovu i ima značajan uticaj na interakciju građana sa javnim službenicima u zemlji.

Pored njihovih negativnog uticaja po privatnim domaćinstvima, određene vrste korupcije, mogu imati ozbiljne posledice za poslovni sektor i ekonomski ishod, i mogu da postanu prepreka za privatne i strane investicije, trgovinu i ekonomski razvoj. Takođe, i dalje privatne kompanije mogu biti dodirnete uticajem kriminala u svom poslovanju. Ovo može da varira od iznuđivanja od strane organizovane kriminalne grupe, teške prevare i pronevere sredstava od strane menadžera, kao i vandalizma i napada od strane kriminalnih konkurenata, od kojih svaki ima potencijal da proizrokuje ozbiljne štete u sredinama poslovanja, u kojoj kompanija posluje, kao i povećati troškove poslovanja.

Infrastruktura i borba protiv korupcije

Postoje nekoliko ustanova i jedinica na Kosovu za borbu protiv korupcije. U 2003, osnovana je Međuministarska radna grupa protiv korupcije, koja uključuje predstavnike svih ministarstava. Radna grupa je u 2004. godini pripremila prvu Strategiju za borbu protiv korupcije Kosova, koji je ispunjen sa akcionim planom za borbu protiv korupcije u 2006. U februaru 2012, osnovan je Nacionalni savet za borbu protiv korupcije. Zakon i pravila procedure nacionalnog saveta za borbu protiv korupcije utvrđuju dužnosti i odgovornosti institucija članica. Savet ima za cilj poboljšanje koordinacije institucija koje sprovode antikorupcijsko zakonodavstvo i podizanje odgovornosti svih organa uključenih u borbu protiv korupcije.

² UNODC, 2011

Tokom protekle decenije, Kosovo je ojačalo institucionalni kapacitet za sprečavanje i istragu korupcije. Agencija za borbu protiv korupcije, osnovana 2006 godine, fokusirana je na realizaciji dva važna zakona: Zakon o sprečavanju sukoba interesa i Zakon o prijavljivanju imovine javnih službenika/funkcionera, kao i strategiju borbe protiv korupcije i akcionog plana. Agencija se takođe bavi obradom pojedinačnih žalbi za eventualne slučajeve korupcije i ima obavezu da obavesti druge organe, kao što su policija i tužilaštvo, ukoliko utvrdi osnov za dalju istragu. Korupcija se takođe tretira od strane Kancelarije generalnog revizora, Narodnog advokata i Savetodavne kancelarije za dobro upravljanje pri Kabinetu premijera.

U pogledu administrativnih kapaciteta, tužilaštvo i policija su reorganizovane kako bi se poboljšala borba protiv korupcije. U 2010, specijalni tužilac osnovao je Radnu grupu za borbu protiv korupcije koja je sastavljena od domaćih i međunarodnih tužilaca, policijskih istražitelja i eksperata za borbu protiv korupcije u okviru Kancelarije specijalnog tužioca. Svrha ove grupe je da se ispita privredni finansijski kriminal, kao što je pranje novca, uključujući i slučajeve organizovanog kriminala. Državni tužilac je takođe imenovao i jednog Nacionalnog koordinatora za borbu protiv korupcije u okviru Okružnog tužilaštva u Prištini. Policija je takođe osnovala Upravu protiv privrednog kriminala i korupcije. Inspeksijske službe su postavljene u mnogim javnim institucijama, u cilju tretiranja i praćenja slučajeva korupcije i kriminalnog ponašanja.

Rasprostranjenost i metodologija ovog istraživanja

Iako pokazatelji na osnovu percepcije mogu biti korisni za podizanje svesti o korupciji i mobilisanju podrške za antikorupcijske politike, oni ne daju konkretne indicije o korupciji i posebno o ugroženim oblastima. Da bi dobili realniju procenu, na osnovu dokaza o korupciji i kriminalu koji pogađaju poslovni sektor, je potrebno da se ide dalje od osnovnih indikatora za merenje trenutne percepcije i iskustva korupcije i kriminala kroz reprezentativnih anketa biznisa/preduzeća.

Tokom protekle decenije, razumevanje korupcije i kriminala je znatno povećana na osnovu rezultata anketa zasnovanih na uzorku obima u različitim kontekstima širom sveta. UNODC je bio na čelu istraživanja korupcije i promovisanju istraživanja domaćinstava viktimizacije u različitim kontekstima i doprinela daljem razvoju i unapređenju postojeće metodologije za merenje korupcije i kriminala. Nedavna istraživanja korupcije nadgledani od strane UNODC u različitim zemljama kao što su Irak, Avganistan i Nigerija, osim u zemljama/regionima Zapadnog Balkana, pružaju uvid u obim i prirodu korupcije, kao i niz drugih pitanja od značaja za kreiranje efikasne politike, kao što su konkretni modaliteti podmićivanja i sektora, pozicijama i administrativnih procedura, najugroženije.³

Nakon završetka anketa domaćinstava u vezi mita i korupcije na Kosovu i drugim zemljama zapadnog Balkana i posle publikovanja rezultata ankete u regionalnim i nacionalnim izveštajima 2011, UNODC je kontaktiran i zatraženo mu je da dopuni zaključke iz anketa domaćinstava sa procenom o korupciji i kriminalu koji pogađaju sektor biznisa u regionu i uspostavio je konsultacije sa nacionalnim homologima i potencijalnim donatorima. Nacrt projekat, koji je rezultirao za sprovođenje, na širem nivou, ankete o biznisima na osnovu uzorka sa fokusom na korupciju i kriminal je usvojen od zemalja projekta i dobio je sredstva od Evropske unije u okviru Instrumenta za Podršku pre učlanjenja 2011.⁴

Za sprovođenje istraživanja na Kosovu, UNODC je uspostavio partnerstvo sa Agencijom za statistiku Kosova (ASK), koja ima tehničke kapacitete i stručnost da sprovede ankete šireg nivoa

³Izveštaji o anketama za korupciju koje je sprovela UNODC u partnerstvu sa nacionalnim vladama mogu se naći na <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/corruption.html>.

⁴Sve zemlje/regioni zapadnog Balkana su usvojile Program višena Višekorinički Program tokom 2011. na osnovu tranzicije u okviru IPA I komponente EU za izgradnju institucija

poslovnog sektora. ASK je radila sa UNODC-om i drugim relevantnim akterima na Kosovu (uključujući i Agenciju za borbu protiv korupcije, Privrednu komoru i razne poslovne organizacije) na sastavljanju najprikladnijeg upitnika, uputstava za anketare i drugih alata istraživanja. Instrumenti i metodologija istraživanja su pregledani, testirani i “doterani” u sastancima sa zainteresovanim stranama, regionalna tehnička radionica je organizovana od strane UNODC u junu 2012 i pilot istraživanje u malom obimu.⁵ Na regionalnom nivou, Tehnička savetodavna grupa nadgledala je proces i ponudila doprinose i savete stručnjaka.

Osnovni cilj istraživanja je bio da se proizvede faktičke procene na osnovu činjeničnih modela i prirode korupcije i kriminala koji utiču na poslovni sektor, koji ulaze u procesu za jačanje integriteta i transparentnost između javnih institucija i poslovnog sektora, kao i da promovise povoljno okruženje za razvoj poslovanja na Kosovu. Istraživanje je usredsređeno na obimu i modelima i najčešćim vrstama i modalitetima korupcija koji pogađaju preduzeća, sa posebnim fokusom na podmićivanje.⁶

Ovaj nacionalni izveštaj dopunjuje datu analizu u regionalnom izveštaju za ceo region Zapadnog Balkana.⁷ Cilj, kako na nacionalnom i regionalnom nivou, nije rangiranje ili razvrstavanje zemalja/regiona, već da obezbeđuje analitičke uvide o skrivenom fenomenu. Nadamo se da će činjenične informacije sadržane u ovom izveštaju pružati javnim vlastima i poslovnim organizacijama na Kosovu korisno sredstvo za dalje jačanje njihovih politika i strategija za borbu protiv korupcije.

⁵ Probna Anketa (pilot) obavljena je u julu 2012 sa 92 biznisa u: Prištini, Podujevu, Kosovo Polju, Lipljanu i Obiliću.

⁶ Mito je definisano kao: (a) obećanje, ponuda ili davanje novca javnom službeniku, posredno ili neposredno neopravdanu prednost, za samog službenika ili za lice drugog entiteta kako bi se uzdržao ili ne u obavljanju svojih dužnosti; i (b) kao potražnju ili prijem od strane javnog službenika, posredno ili neposredno, neopravdane prednosti, za samog službenika ili osobe drugog entita, kako bi službenik delovao ili se uzdržao od delovanja svoje službene dužnosti.

⁷ *Biznisi, Korupcija I Kriminal na Zapadnom Balkanu*: Uticaj mita I drugih kriminala u privatnim preduzećima UNODC (2013).

1. Rasprostranjenost mita

Nivo i učestalost mita

Upravljanje jednim biznisom je pre svaga aktivnost privatnog sektora, orijentisan ka klijentima i kupcima, ali komercijalne aktivnosti su povezane i u mreži javnih službi, administrativnim obavezama i preduslova (kao što su poreske inspekcije i carinjenje) koji zahtevaju česte interakcije sa javnom upravom. Neke od njih (kao što je uvođenje poreskih prijava) su indirektni, dok drugi imaju oblik direktne interakcije sa javnim službenicima/nameštenicima (kao što su zdravstvene inspekcije, rada ili poreska inspekcija, pravni postupci ili zahtev za građevinske dozvole). U vezi toga preduzeća na Kosovu su slične preduzećima drugde: preko devet od deset (91.2 odsto) anketiranih preduzeća ima najmanje jedan direktan kontakt sa službenim licem ili državnim službenikom u 12 meseci pre istraživanja, u nekim varijacijama u pet anketiranih poslovnih sektora. Stopa neposredne interakcije se kretala od 87.7 odsto u sektoru Smeštaj i aktivnosti oko usluga ishrane (hoteli i restorani) na 93.2 odsto u građevinskom sektoru .

Ogromna većina interakcija sa javnim zvaničnicima poštuju pravila i propise primenjene u administrativnom postupku u pitanju, ali u svakom direktnoj interakciju ova pravila se krše manipulacijom u zamenu za privatnu korist, kao rezultat protivpravne transakcije između korisnika usluga privatnog sektora i državnog službenika. Primanje novca, poklona ili protiv-usluge, pored (ili umesto) potrebne zvanične tarife za ličnu korist državnog službenika predstavlja akat primanja administrativnog mita. Kao što pokazuju podaci, takve epizode još uvek igraju ulogu u interakciji sektora privatnih preduzeća sa javnim službenikom na Kosovu .

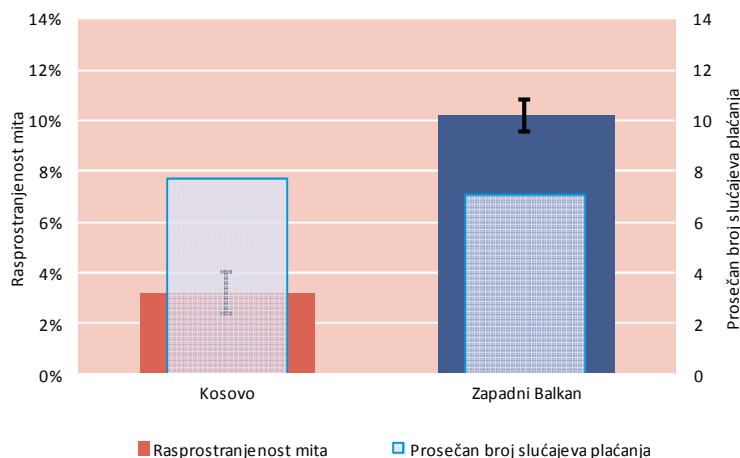
Neposredna interakcija između predstavnika biznisa i javnog službenika zahteva da se dogodi delo mita (uključujući i ono preko posrednika), tako širenje podmićivanja izračunava se kao broj preduzeća koji su dali javnom službeniku novac, poklon ili protiv-uslugu, barem jednom u toku 12 meseci pre istraživanja, kao procenat kompanija koje su imale najmanje jedan kontakt sa javnim službenikom u istom periodu. Kao takav, prosečna prevalencija u podmićivanju biznisa na Kosovu je 3.2%, što znači da skoro tri u stotinu preduzeća u pet ekonomskim sektorima anketiranih koji su imali kontakt sa službenim licem u toku 12 meseci pre istraživanja platili su mito javnom službeniku.

Međutim , rasprostranjenost mita ne daje potpuni potpuni pregled veličine i težine mita. Drugi važan pokazatelj je učestalost plaćanja mita, što u ovom slučaju znači prosečan broj puta kada su

obveznici zapravo platili mito u toku 12 meseci pre istraživanja. Na Kosovu, preduzeća koja plaćaju mito, su prosečno platili mito 7.7 puta javnim službenicima u tom periodu.

Kao što je prikazano u Grafikon1, dok rasprostranjenost poslovnog mita na Kosovu je niža od proseka u regionu, učestalost plaćanja mita na Kosovu je nešto viša nego u zemljama Zapadnog Balkana kao celine (prosečna rasprostranjenost od 10.2 odsto i prosečna učestalost od 7.1 na regionalnom nivou).

Grafikon 1 Rasprostranjenost mita i prosečan broj plaćanja mita, na Kosovu i regionu Zapadnog Balkana (2012)

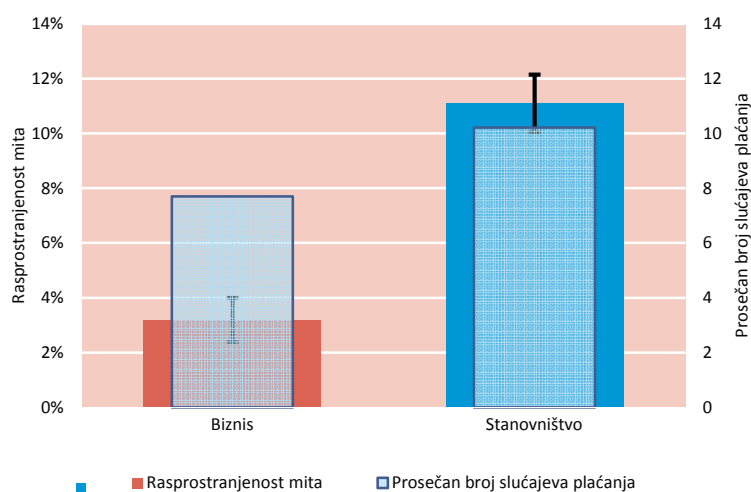
Napomena: Rasprostranjenost mita je izračunata kao broj biznisa koji su dali novac, poklone ili su učinili protiv- uslugu javnom službeniku najmanje jedan put tokom poslednjih 12 meseci pre ankete, kao procenat biznisa koji su imali barem jedan kontakt sa službenim licem u istom periodu. Prosečan broj mita se odnosi nana prosečan broj mita koji su dali svi obveznici, trj. oni koji su najmanje platili jedan mito tokom poslednjih 12 meseci pre ankete. Stupci pokazuju interval poveljivosti u 95% nivoua poverljivosti.

Dok direktna poređenja između preduzeća i privatnih lica mogu da pokrenu teška metodološka pitanja, posebno u odnosu na veličinu preduzeća, poređenje preduzeća i privatnih domaćinstava za širenje i učestalosti podmićivanja otkriva značajne razlike u modelu podmićivanja.

Grafikon 2 prikazuje učestalost mita i stope učestalosti biznisa na Kosovu, zajedno sa onima privatnih lica iz ankete ukupnog stanovništva o korupciji i podmićivanju, koju je sproveodio UNODC u 2011.⁸ Prosečna rasprostranjenost podmićivanja je mnogo veća za private lica (11.1%) nego za biznise (3.2%), dok prosečna učestalost mita za preduzeća (7.7) je bliža učestalosti privatnih lica (10.2). To pokazuje da je podmićivanje uobičajeno među privatnim građanima (koji najčešće plaćaju mito u vezi sa dnevnim aktivnostima) nego među preduzećima.

⁸ *Korupcija na Kosovu: mito kako je doživelo stanovništvo*, UNODC (2011).

Grafikon 2 Rasprostranjenost mita i prosečan broj plaćanja mita, prema biznisima i prema privatnim građanima, Kosova (2010-2012)

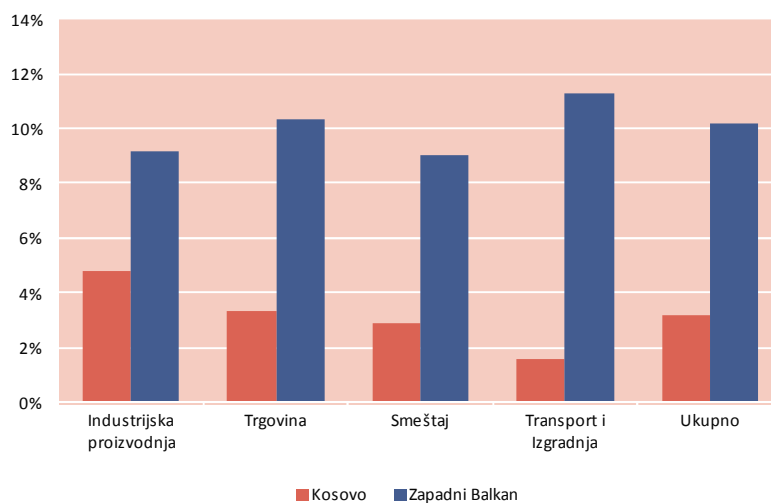

Napomena: Rasprostranjenost podmićivanja izračunato je kao broj biznisa/punoletnih građana (starosti 18-64) koji su dali novac, poklon ili protiv-uslugu za javnog službenika/funkcionera, najmanje jednom u toku 12 meseci pre istraživanja, kao procenat biznisa/punoletnih građana koji su u istom periodu imali bar jedan kontakt sa javnim službenikom. Prosečan broj mita odnosi se na prosečan broj mita datih od strane svih obveznika, odnosno onih koji su platili najmanje jedno mito u 12 meseci pre istraživanja. Stupci pokazuju interval od 95 odsto nivoa poverljivosti.

Privredni sektori

Rasprostranjenost mita pokazuje značajne varijacije u sektorima poslovanja na Kosovu. Među pet ispitanih sektora, Industrijska proizvodnja, snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom ima najvišu stopu pojave mita (4.8%), potom sledi Trgovina na veliko i malo (3.3 %) i Smeštaj i aktivnosti oko usluga ishrane (2.9%). Građevinarstvo i Transport i skladištenje kombinovano (1.6%) imaju nižu stopu širenja mita. U poređenju sa regionalnim prosekom po privrednim sektorima (Grafikon 3), svi sektori na Kosovu imaju značajno niže stope podmićivanja; Građevinarstvo i Transport i skladištenje (1.6% naspram 11.3%), Smeštaj i aktivnosti oko usluga ishrane (2.9% naspram 9.0%) i Trgovina na veliko i malo (3.3% naspram 10.3%) prevalencija podmićivanja je znatno niža, dok Industrijska proizvodnja, snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom (4.8% naspram 9.2%), stopa, koja je oko polovina regionalnog proseka.

Grafikon 3 Rasprostranjenost mita prema privrednim sektorima, Kosovo i region zapadnog Balkana (2012)

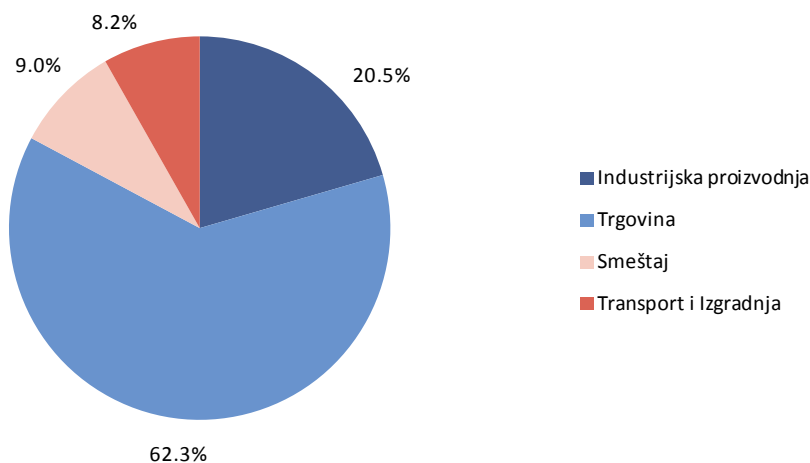

Napomena: Širenje mita je izračunato kao broj biznisa koji su dali javnom službeniku novac, poklon ili protiv-uslugu, najmanje u jednom slučaju tokom 12 meseci pre ankete; kao procenat uzeti su biznisi koji u istom periodu su imali barem jedan kontakt sa javnim službenikom.

Razlika u širenju mita prema privrednim sektorima direktno ima uticaja na izračunavanju stope rasprostranjenosti mita na nacionalnom nivou.

Grafikon 4 prikazuje osnovni sastav plaćenog mita u pet privrednim sektorima na Kosovu. Sektor trgovine na veliko i malo ima najveći udeo (62.3%) u ukupnoj nacionalnoj stopi širenja, zbog činjenice da ovaj sektor računa se da čini većinu (47.5%) biznisa na Kosovu.⁹

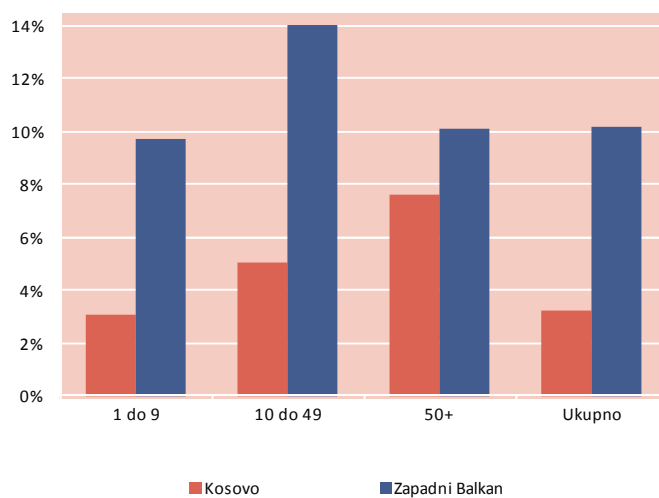
Grafikon 4 Raspodela ukupno plaćenog mita prema privrednim sektorima, Kosovo (2012)

Jedan drugi zanimljiv model se pojavljuje, kada se mito posmatra prema veličini biznisa (broju zaposlenih). Rasprostranjenost podmićivanja je veća za srednja i velika preduzeća (preko 50 radnika) nego za mala (10 do 49 zaposlenih) i mikro preduzeća (do 9 zaposlenih). Kao što je prikazano na slici 5, ovo je drugačiji model od onoga na regionalnom nivou. Moguće objašnjenje može biti da na Kosovu su veoma mala preduzeća i ona mala u početku, jednostavno ne mogu da plate mito.

⁹ Vidi Grafikon 45 za strukturu ekonomije

Grafikon 5 Rasprostranjenost mita prema broju zaposlenih, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2012)

Napomena: Rasprostranjenost podmičivanja izračunato je kao broj biznisa koji su dali javnom službeniku novac, poklon ili protiv-uslugu, barem u jednom slučaju tokom 12 meseci pre ankete, kao procenat za biznise uzeti su biznisi koji u istom periodu su imali barem jedan kontakt sa javnim službenikom.

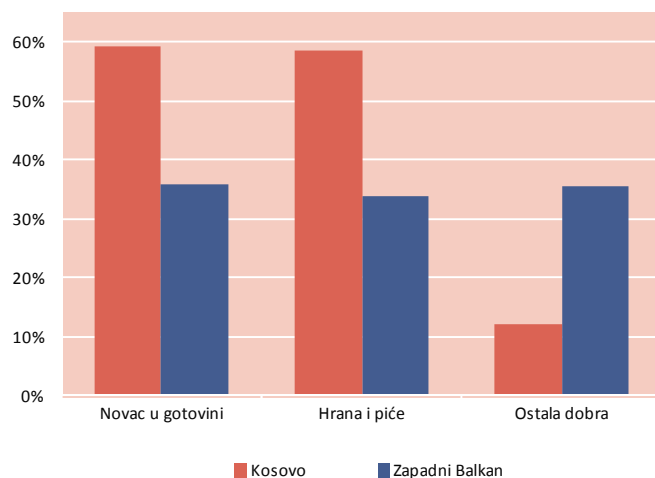
2. Priroda mita

Oblici plaćanja

“Napuniti šaku” novcem jednom službeniku je uobičajen oblik mita, ali i preduzeća takođe mogu da vrše uticaj kroz nuđenje roba i usluga, besplatno, koje oni obično prodaju, ili kroz pregovaranje direktne ili indirektno razmene sa protiv-uslugom.

Kao što je prikazano u *Grafikonu 6*, od svih mita plaćeno javnim službenicima od strane preduzeća na Kosovu, 59.2% odsto se plaća u gotovini, što može biti najlakši način da se sakrije delo. Skoro isto tolikoznačajna je nabavka hrane i pića u zamenu za protivpravnu “uslugu” od strane javnog službenika/funkcionera, koji je odgovoran za više od polovine (58.4 %) svih slučajeva podmićivanja na Kosovu .

U poređenju sa modelima plaćanja koji se koriste na regionalnom nivou, vredi napomenuti da je na Kosovu mnogo veći procenat mita datih u vidu gotovinskih uplata i u vidu hrane i pića. Na regionalnom nivou, više od trećine (35.7%) svih mita javnim službenicima od strane preduzeća se plaća u gotovini, zatim sledi nuđenje robe ili druge koristi (35.6%), a u vidu hrane i pića (33.6%).

Grafikon 6 Procenat raspodele plaćenog mita javnim službenicima od strane preduzeća, po vrsti plaćanja, Kosova (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednje mito koji je platio svako u 12 meseci pre istraživanja. Zbir je veći od 100 odsto, jer, u nekim slučajevima, mito je plaćeno u više od jednog oblika (na primer, novac i roba).

U slučaju poslovnog sektora iz studije, gotovinske isplate uopšteno izgleda da su najčešći vid mita, osim u Trgovini i Smeštaju, gde usluga hrane i piće je isto tako važno.

Mito plaćeno u gotovom novcu

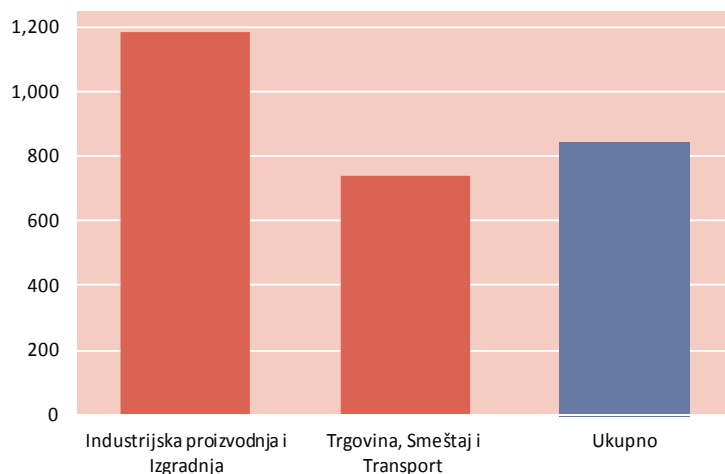
S obzirom da je većina preduzeća na Kosovu mito platilo u gotovini, veličina mita koje je platio obveznik pruža važan pokazatelj vrednosti plaćanja mita. Prosečan iznos mita u svim sektorima privrede je 844 evra, što je cifra koja iznosi više od dva puta (229%) od prosečne mesečne neto zarade na Kosovu. U isto vreme, medijana plaćenog mita od mito-davaoca na Kosovu (500 evra) je znatno niža od proseka, što pokazuje uticaj nekih ogromnih aritmetičkih mita (Tabela 1)¹⁰. S obzirom na razlike u nivoima cena u Evropi, na Kosovu prosečan iznos mita u Euro odgovara 1,787 EUR-PKS¹¹, dok prosečan iznos plaćenog mita u regionu Zapadnog Balkana od 881 EUR-PKS u celini, je znatno niži.

Kada se vidi prosečna veličina mita u gotovini u bilo kom ekonomskom sektoru, vredi napomenuti da je prosečna veličina mita za Industrijsku proizvodnju i Izgradnju u kombinaciji (1,183 evra) je nešto veća od prosečne veličine plaćenih mita (Grafikon 7). S druge strane, prosečna veličina mita u sektorima Trgovine, smeštaja i transporta u kombinaciji (740 evra) je manja od nacionalnog proseka.

Moguće objašnjenje za ovaj model može se naći u većoj učestalosti plaćanja mita u poslednja tri sektora, što ukazuje da je mito (niže vrednosti) češće je plaćeno u sektorima Trgovine, Smeštaja i Transporta u kombinaciji nego u sektoru Industrijske proizvodnje i Izgradnje u kombinaciji.

¹⁰ Prosečna veličina mita je izračunata kao aritmetička sredina mita plaćenog u gotovini. U većini distribucije, prosek je pod uticajem relativno malog broja veoma visokih vrednosti. Kao dodatni indikator distribucije veličine mita, može se smatrati srednja veličina mita. Medijana prosečne veličine mita je upravo srednja vrednost svih mita razvrstavana po veličini navedena u usponu, što znači da oko 50 odsto svih mita su visoke i da su 50 odsto niže od srednje vrednosti.

¹¹ BE-27 Euro Paritet kupovne snage (EUR-PKS) je korišćen za konverziju ispitanih iznosa u nacionalnim valutama međunarodno uporedive.

Grafikon 7 Prosečna veličina plaćenog mita od strane biznisa za javne službenike (u evrima), prema privrednim sektorima, Kosovo (2012)

Poređenje prosečne veličine mita plaćenog od strane preduzeća (844 evra) odgovara prosečnom uplaćenom iznosu privatnih građana (179 evra), što je konstatovano u Istraživanju o ukupnom stanovništvu UNODC u 2011.godini za administrativnu korupciju i mito¹², i pokazuje da prosečna veličina plaćenog mita od kompanija je četiri puta veća nego od privatnih individa (Tabela 1). S obzirom da preduzeća obično imaju mnogo veći finansijski kapacitet nego domaćinstva i često imaju više da dobiju kroz mito u vezi sa njihovim poslovnim transakcijama, to ne iznenađuje.

Tabela 1 Prosečna veličina plaćenog mita u gotovom novcu od strane biznisa i privatnih građana (u evrima i EUR-PKS), kao procenat BDP-a po glavi stanovnika i kao procenat prosečne neto mesečne zarade, Kosovo (2010-2012)

Pokazatelji	Referentna grupa	
	Stanovništvo na Kosovu (2010)	Biznisi na Kosovu (2012)
Mito prosek (EUR)	179	844
Mediana mita (EUR)	50	500
Mito prosek (EUR-PKS)	174	1,787
Mito prosek kao % e PDP (2012)	6.5%	30.8%
Mito prosek kao % prosečno neto mesečno plaće (2011)	48.7%	229.3%

Izvori za dodatne pokazatelje : EUR - PKS stope konverzije i BDP po glavi stanovnika : Eurostat, Prosečna mesečna neto zarada : Agencije za statistiku Kosova .

¹² Korupcija na Kosovu: mito doživljeno od strane stanovništva, UNODC (2011).

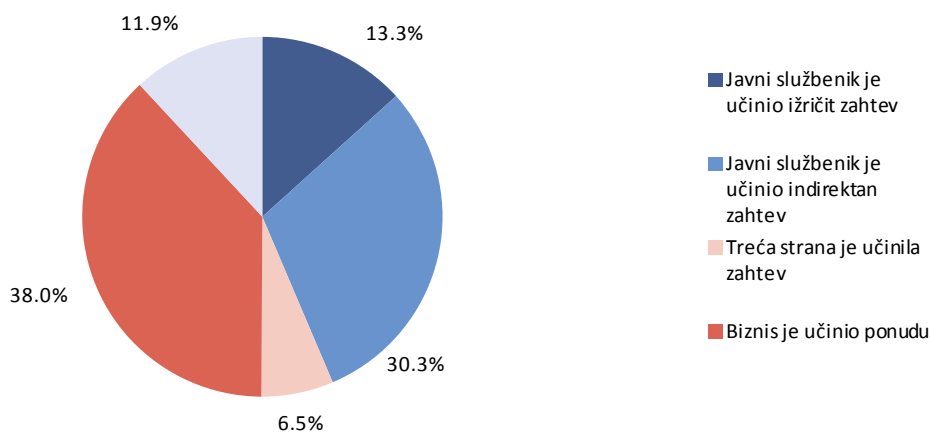
Modalitet traženja mita i vreme

Podaci o načinu primanja mita mogu pružiti značajan uvid u to kako se zapravo radi podmićivanje javnih službenika od strane preduzeća. Mehanizmi davanja mita često su karakterizovani od određenih modela implicitno dobro poznata i za davaoce i za primaocce mita od koji se temelje na shvaćanju da plaćanje mita može dovesti do nezakonite koristi/prednosti za obe strane.

Ovo još više važi za biznise, za koje ubrzavanje administrativnih procedura ili “rezanje birokracije”, ignorirajući zakone i propise uz pomoć mita može stvoriti ogromne prednosti. U ekonomskom području, gde svaka konkurentna prednost može dovesti do veće dobiti i veći udio na tržištu za jedan biznis, to može dovesti do neke vrste eskalacije u kojoj je korupcija ne samo da se očekuje, ali zapravo je ponuđena “dobrovoljno” od strane biznisa kako bi imali prednost nad konkurentima. Kad podmićivanje postaje rutina za određene kompanije kako bi dobile privilegovane usluge ili korist od javnih službenika, uplate može se očekivati da će biti sve češće i češće isplaćene.

Kada je reč o modalitetu podmićivanja na Kosovu, podaci pokazuju da su biznisi često proaktivna u uticaju na javne službenike putem mita. U 38 odsto svih slučajeva primanja mita, plaćanje mita nudio je predstavnik biznisa bez prethodnog zahteva, a kod oko polovine (50.1%) slučajeva plaćanje je traženo potreban ili eksplicitno (13.3%) ili implicitno (30.3 posto) od javnog službenika ili od strane treće osobe (6.5%) u ime službene osobe (Grafikon 8).

Grafikon 8 Procenat raspodele plaćenog mita od strane biznisa, prema modalitetu zahteva i ponuda mita, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednje plaćanje mita pojedinačno za obveznike mita u 12 meseci pre ankete.

Kada upoređujemo modalitet mita od strane biznisa sa modalitetom mita od privatnih građana u anketi domaćinstava, pojavljuju se neke sličnosti: kada privatni građani plaćaju mito javnim službenicima, u 24.7% slučajeva građanin vrši ponudu, dok u 16.9% slučajeva mito se plaća na izričit zahtev od službenika. U 20.2% slučajeva mito je traženo od građanina implicitno i u 11.8% preko trećeg lica.

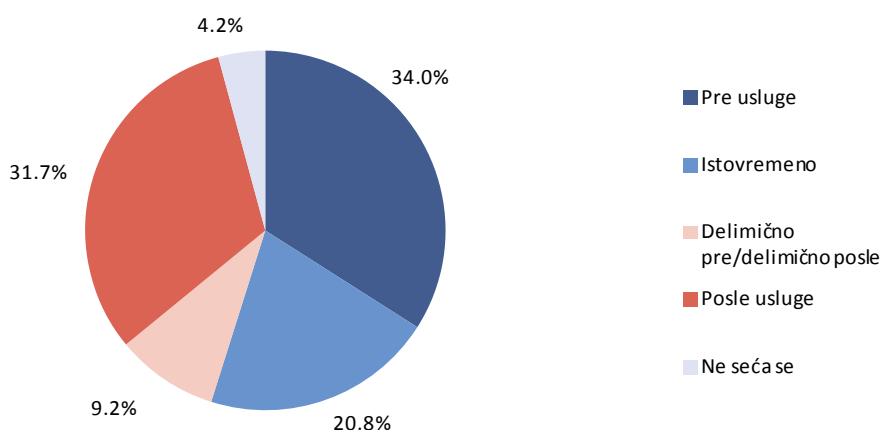
Ova stanja imaju niz političkih implikacija. Veliki deo traženog mita od mito-primalaca pokazuje da javni službenici/zvaničnici su neustrašivi dovoljno da traže mito, bilo od biznisa ili od domaćinstava. Ako mito-primaoci ne očekuju prijavljivanje traženja mita i ne predviđaju nikakvu sankciju za uzimanje mita, davanje mita može se pretvoriti u kulturu primanja i može postati

endemsko u određenim javnim kancelarijama. U takvim slučajevima, javni službenici koji uzimaju mito trebaju direktno da biti raspoznatljivi kako bi se prekinulo nekažnjavanje kroz širenje i primenu strogih pravila protiv podmićivanja. Ako se mito-davaoci se osećaju obaveznim da plate mito, postoje veće šanse da će oni verovatno prijaviti mito koji treba ohrabriti dalje otvaranjem kanala za prijavljivanje slučajeva podmićivanja (kao što su linije izveštavanja za borbu protiv korupcije). Nasuprot tome, ako mito-davaoci aktivno nude mito javnim službenicima da utiču na pružanje javnih usluga u njihovu korist, može se pozivati na zakonskim reformama koje će “člašćenje” javnih službenika kroz redovnih "poklona" učiniti protivzakonskim

Pored identifikacije strane/osobe u slučaju mita, takođe je važno da se zna vreme plaćanja mita , jer to može da pruži dodatne informacije o motivaciji i svrhi podmićivanja. Isplate unapred izvršene se često uzimaju kao zahtev za obavljanje posla, dok plaćanja izvršena posle izvršenja javne usluge može se uzeti kao znak zahvalnosti ili kao drugi oblik “člašćenja”, a plaćanje služi kao “zaslađivanje” da privuče javne službenike u odnos zavisnosti, i prihvatanje “poklona” ranije u vremenu, primorava službeno lice da biznisu uzvratu uslugu kasnije u vremenu.

Podaci pokazuju da 31.7% svih preduzeća na Kosovu mito su platili posle izvršene usluge, a 34% je plaćeno pre nego što je usluga izvršena i 20.8% odsto u isto vreme. Oko 9.2% mito je plaćeno delom pre i delom posle usluge, dok je oko 4.2% o ispitanika se ne seća kada je plaćeno mita (*Grafikon 9*).

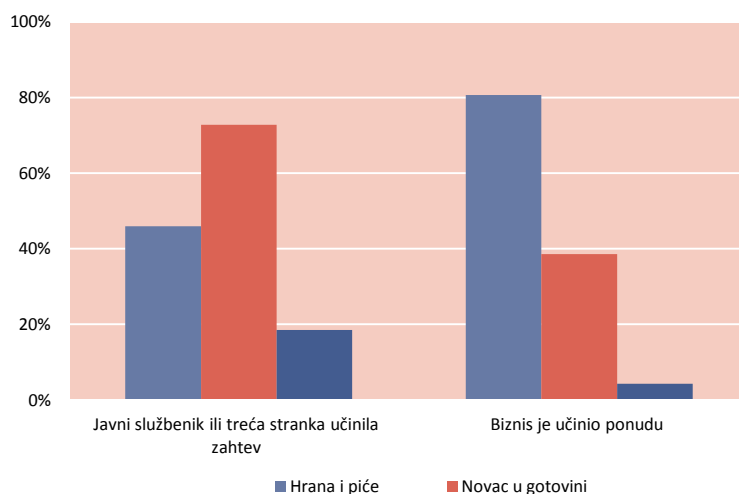
Grafikon 9 Procenat raspodele plaćenog mita od strane biznisa, prema vremenu plaćanja u vezi ponude usluga, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednje isplaćeno mito svakog mito-platioca u 12 meseci pre ankete.

Kada se analizira način plaćanja mita u odnosu na modalitet zahteva ili nuđenja mita, podaci pokazuju različite reference i primaoca i davaoca mita. Javni službenici koji traže često mito na izričit način ono će tražiti u vidu gotovinskih uplata, dok će kompanije koje nude mito javnim službenicima želeći da pronađu jeftinije alternative u vezi sa redovnim aktivnostima njihovog poslovanja, kao što su nuđenje hrane i pića (kada je u pitanju sector smeštaja i hrana) ili druge vrste robe i usluga (naročito u trgovini na malo i veliko). Podaci pokazuju da u sedam od deset (72.8%) slučajeva mita, u kojima je traženo mito (bilo izričito, prećutno ili preko trećeg lica), plaćanje se vrši u gotovini, a to je slučaj samo za oko 38.6% slučajeva u kojima biznisi nude mito na prvom mestu. U više od četiri petine (80.7%) slučajeva kada biznis nudi mito, u poređenju sa 45.9 % slučajeva u kojima se traži mito, plaćanje je u vidu hrane i pića (*Grafikon 10*).

Grafikon 10 Procenat raspodele plaćenog mita od strane biznisa, prema vrsti plaćanja i modalitetu zahteva i ponuda mita, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednje isplaćeno mito svakog mito-platioca u 12 meseci pre ankete.

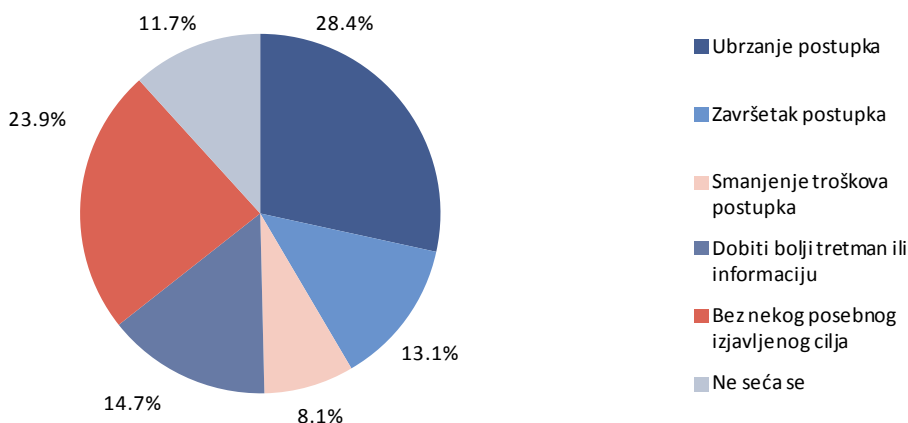
Svrha mita

Podmićivanje javnih službenika može imati različite svrhe. Javni službenici mogu biti u stanju da izvuku mito za neku legitimnu javnu uslugu koja može biti neostvariva za klijenta, ili će se odložiti za neodređeno vreme. S druge strane, mito se može platiti na inicijativu biznisa/poslovanja, u cilju da utiče, među ostalog, na regulatorne odluke, poreskim obavezama, javnim nabavkama ili u pružanju javnih usluga. Za svaku od ovih procedura koje se odnose na poslovnu svrhu, podmićivanje može da varira u zavisnosti od prirode procesa, odnosno odluke koja je predmet manipulacije. Na primer, može da traži mito da promeni negativnu odluku za izdavanje građevinske dozvole i na taj način omogući završetak administrativnog postupka u interesu kompanije.

U ekonomskom svetu, podmićivanje može takođe biti važno za ubrzanje raznovrsnih procedura koje se obično uzimaju veoma raznovrsno i zahtevaju dugo vreme, kao što je priključenje na javne usluge (struja i voda), carinjenje robe, dobijanje određenih vrsta ovlašćenja za pojedine proizvodne procese ili ubrzanje inspekcija zdravlja i bezbednosti poslovnog prostora uz prethodne najave naredne inspekcije. Dok, ubrzanje administrativnog postupka pre svega može da izgleda da nije loša ideja, međutim, ubrzanje postupka isključivo za preduzeća koja plaćaju mito, dajući prednost nad poštenim biznisima stvara nelojalnu konkurenciju, i time nanoseći štetu ekonomiji.

S druge strane, neke vrste mita služe svrsi kojom, korist službenika koji prima “poklon”, nije odmah jasan, kao što je slučaj kada jedan od predstavnika biznisa koristi “poklon” kao način za “čašćenje” javnog službenika za interakciju u budućnosti stvarajući odnos zavisnosti između tog službenika i mito platioca.

Grafikon 11 Procenat raspodele plaćenog mita od strane biznisa, prema vrsti plaćanja, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednje isplaćeno mito svakog mito-platioca u 12 meseci pre ankete.

Iz perspektive biznisa na Kosovu, najvažniji cilj plaćanja mita je da "ubrzaju postupke koji se odnose na poslovanje" (28.4%) koji bi inače bili odgođeni. Druge izjavljene svrhe plaćanja mita su "omogućavanje završetka postupka" (13.1%), a da imaju bolji tretman" (14.7%). U isto vreme, gotovo četvrtina (23.9%) plaćenih mita ne služe za nikakvu neposrednu posebnu svrhu za poslovne subjekte koji ih plaćaju, sugerirajući da su to "zaslađivanje" s obzirom na javne službenike kako bi ih "služili" u budućim interakcijama u interesu kompanije (*Grafikon 11*).

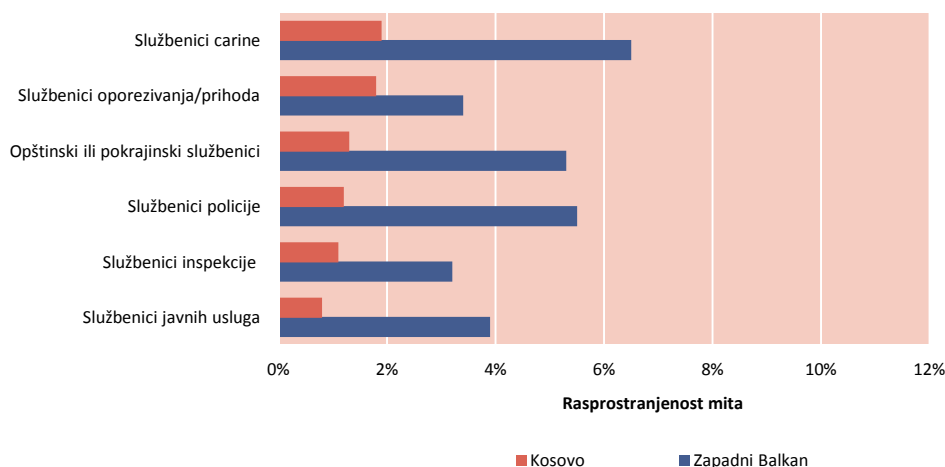
3. Javni službenici i mito

Onako kao što postoje određene svrhe i postupci za koje biznisi su više skloni da naprave ponude za javne službenike, određene vrste javnih službenika su uključeni u mito češće od drugih. Iz tog razloga, korisno je analizirati verovatnoću da određena vrsta službenika uzima mito, kada on ili ona se može kontaktirati, bez obzira na učestalost interakcije. Da bi se to merilo, broj biznisa koji su plaćali mito odabranoj vrsti javnih službenika je upoređen sa brojem biznisa koji su imali kontakte sa tom vrstom službenika u 12 meseci pre ankete: drugim rečima, širenje mita kod javnih službenika odabrani od strane biznisa (*Grafikon 12*).

Stopa raspodele mita plaćeno javnim službenicima od strane preduzeća na Kosovu varira od 1.9% za carinske službenike do 0.8% za javne službenike, što znači da je verovatnoća carinskih službenika za uzimanje mita od preduzeća, u bilo koje vreme kada su u direktnom kontaktu sa njima, veća od dva puta od verovatnoće za službenike javnih usluga. Poreski službenici/prihoda ili pokrajinski i opštinski službenici imaju stopu raspodele iznad 1.3%, dok drugi zvaničnici navedeni na *Grafikonu 12* su između 0.8% i 1.2%.

Stope raspodele mita koji se plaćaju za većinu javnih službenika od strane biznisa/preduzeća na Kosovu su znatno ispod plaćenih mita za isti tip zslužbenika u regionu Zapadnog Balkana u celini, posebno za carinske službenike (1.9% naspram 6.5% odsto) i policijskih službenika (1.2% naspram 6.5%). U isto vreme ,stopa raspodele mita zvaničnicima prihoda/poreza na Kosovu je bliža sa onom u regionu (1.8% naspram 3.4%).

Grafikon 12 Rasprostranjenost mita kod odabranih javnih službenika od strane biznisa, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2012)

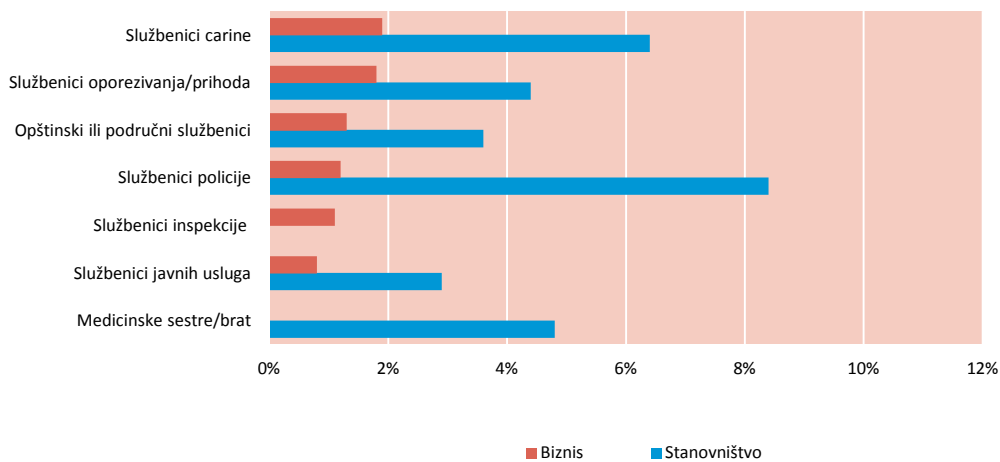
Napomena: Rasprostranjenost mita je izračunata kao broj biznisa koji su dali novac, poklone ili su učinili protiv- uslugu javnom službeniku najmanje jedan put tokom poslednjih 12 meseci pre ankete, kao procenat biznisa koji su imali barem jedan kontakt sa službenim licem. U ovom grafikonu širenje mita je izračunato pojedinačno za svaki tip javnih službenika.

Takođe, korisno je da se upoređi stopa širenja podmićivanja državnih službenika od strane preduzeća sa širenjem mita kod iste vrste javnih službenika od privatnih građana. Oba, i privatni biznisi i obični građani su pogođeni mitom u njihovim interakcijama sa javnim službenicima, ali preduzeća i građani često se bave različitim sektorima administracije i na taj način mogu da obezbede dodatnu perspektivu o dodirljivosti javnih službenika od mita. Na primer, za obične građane na Kosovu, rizik je pod uticajem viših mita u njihovoj interakciji sa policijskim službenicima, nego kada se radi o carinskim službenicima ili službenike poreza/prihoda. S druge strane, rizik od podmićivanja za biznise je veći u interakciji sa poslednjima, koji mogu uzrokovati probleme sa dugim birokratskim procedurama (kao što su carinjenje robe preko granice) tako da kompanije žele da to prevaziđu kroz plaćanje mita.

Ti različiti oblici rizika od podmićivanja prikazani su na *Grafikonu 13*, koja uspoređuje učestalost mita kod izabrane vrste javnih službenika koji uzimaju mito od biznisa s ekvivalentnim stopama u anketi ukupnog stanovništva UNODC-a 2011 o korupciji i davanju mita na Kosovu¹³.

¹³ *Korupcija na Kosovu: mito kako je stanovništvo doživelo*, UNODC (2011).

Grafikon 13 Rasprostranjenost mita kod odabranih vrsta javnih službenika koji uzimaju mito prema biznisima i stanovništvu, Kosovo(2010-2012)

Napomena: Rasprostranjenost podmićivanja izračunava se kao broj preduzeća/punoletnih građana koji su dali novac, poklon ili protiv-uslugu javnom službeniku, najmanje jednom u 12 meseci pre istraživanja, kao procenat svih preduzeća/punoletnih građana koji su u istom periodu imali bar jedan kontakt sa javnim službenikom. U ovaj grafikojn prevalenca mita se računa odvojeno za svaku vrstu javnih službenika/funkcionera.

4. Izveštavanje mita

Postoje više razloga za preduzeća da "zažvide u pištaljku" za mito od strane koruptiranih javnih službenika prijavljenih policiji i drugim organima. Preduzeća često osećaju se obaveznim da plate mito da dobiju usluge koje se obično obezbeđuje država, bez dodatnih troškova, na vreme i prihvatljivog kvaliteta. Dakle, mito predstavlja trošak koji direktno smanjuje njihov profit - jer se preduzeća suočavaju sa rutinskim obavezama, kao što su plaćanje poreza, inspekcija zdravlja i bezbednosti i redovno carinjenje robe preko granice – prečutno prihvatanje zahteva za mito pospešujući očekivanja javnih funkcionera za redovne isplate u budućnosti, što bi mogli postati važan skup faktor tokom vremena. U isto vreme, dugoročne koristi od trgovine koje biznis može da dobije malo po malo od plaćanja mita su neizvesna: činjenica da jedan javni službenik prima mito redovno je pokazatelj da prednost nad konkurentima stečeno kroz podmićivanje će se "rastopiti" brzo, čak i ako druge firme takođe plaćaju mito.

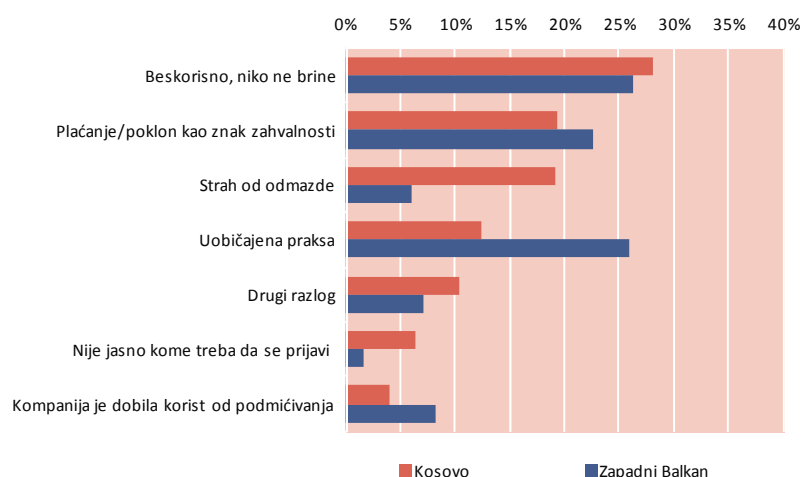
U realnom svetu, međutim, takav jasan podsticaj da se mito izveštava vlastima retko se prijavljuje ponovo u akciji. Na regionalnom nivou, prosečno samo oko 1.8 odsto mita plaćeno od strane preduzeća na Zapadnom Balkanu je prijavljen vlastima¹⁴. Od oko 3.7 odsto svih mita koja plaćaju preduzeća je prijavljen vlastima, situacija na Kosovu je slična.¹⁵ Rezultati istraživanja na regionalnom nivou pokazuju da većina izveštavanja se vrše direktno u policiji, ali neka takođe su izvršena u drugim zvaničnim institucijama, kao što su tužilaštvo, zvanične antikorupcijske agencije ili u direktnim linijama borbe protiv korupcije. Mali broj plaćenog mita (0.3% na regionalnom nivou) prijavljeni su u drugim neslužbenim institucijama, kao što su NVO i mediji.

¹⁴Biznisi, Korupcija i Kriminal na Zapadnom Balkanu: Uticaj podmićivanja i drugog kriminala na privatna preduzeća, UNODC (2013).

¹⁵ Zbog niskog broja prijavljenog mita kod nacionalnih vlasti na Kosovu i jedna velika korespondentna razlika pogrešnog uzimanja uzorka, rezultati istraživanja o procentu prijavljenog mita kod vlasti na Kosovu treba da se interpretira pažljivo.

S obzirom da biznisi u malom procentu se obraćaju zvaničnim vlastima da podnose žalbu za koruptirane službenike koji uzimaju mito, kada teoretski, biznisi imaju dobar razlog za prijavljivanje mita, postavlja se važno pitanje zašto biznisi ne izveštavaju o mitu?. Slično kao u drugim zemljama Zapadnog Balkana, za neprijavlivanje mita najvažniji razlog koji su pomenuli predstavnici biznisa koji su odgovorili na Kosovu je ubeđenje da bi bilo besmisleno izveštavati o mitu pošto se niko ne interesuje za to (*Grafikon 14*). Skoro trećina (28.2%) anketiranih su dali ovaj razlog za neizveštavanje mita na Kosovu, u poređenju sa prosekom od 26.3% na Zapadnom Balkanu. Osim toga, 19.2% anketiranih su izjavili da oni nisu prijavili mito iz straha od osвете, deo koji je trostruko više od regionalnog proseka (6% na regionalnom nivou). Različito tome, deo anketiranih koji su izjavili da se nisu obratili vlastima, jer uplate ili poklon dali su u znak zahvalnosti za javne službenike za obavljane tražene usluge (19.4% naspram 22.6% na regionalnom nivou), ili, jer oni misle da nema potrebe za prijavljivanje mita pošto je to uobičajena praksa da se javnim službenicima daju novac ili pokloni (12.4% naspram 26% na regionalnom nivou) bio je ispod regionalnog proseka. Drugi razlog, kao što je nedostatak znanja o tome gde treba da se obrate za prijavljivanje korupcije (6.4% prema 1.7% regionalno) smatrano je manje značajnim.

Grafikon 14 Procenat raspodele biznisa koji plaćaju mito i koji ne prijavljuju njihovo iskustvo vlastima/institucijama, prema najvažnijim razlozima za neprijavlivanje, Kosovo i Zapadni Balkan (2012)

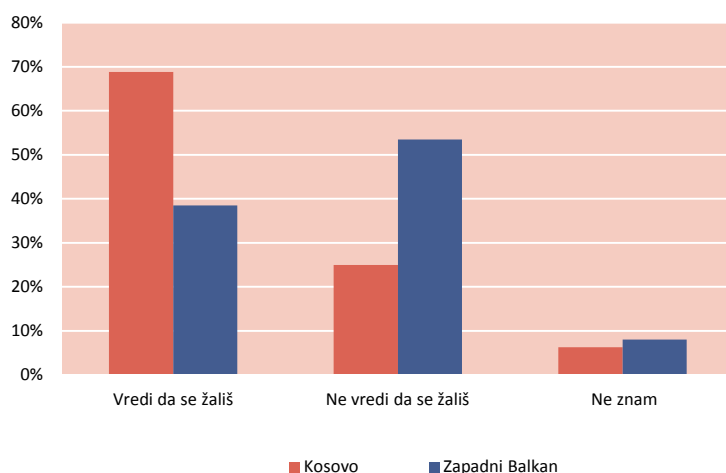
Napomena: Podaci se odnose na biznese koji plaćaju mito i koji nisu prijavili vlastima/institucijama poslednji isplaćen mito u 12 meseci pre ankete.

Nalazi zašto se nije prijavio mito javnim organima na Kosovu se prilagođavaju opštim modalitetima vremena, modaliteti i svrhe mita opisano u Poglavlju 2. Najveći deo mita na Kosovu je plaćen na zahtev javnih službenika, pre izvršene usluge i u gotovom novcu. Ovo pokazuje da mnogi biznisi se osećaju obaveznim da plate mito javnim službenicima i da ne prijavljuju podmićivanje zbog nedostatka poverenja u vlastima ili /i iz straha od odmazde. U isto vreme, rezultujući zaključci treba razvrstavati prema podacima koji se odnose na percepciju poslovnih predstavnika o organima javne vlasti u celini. U širem kontekstu, četvrtina poslovnih predstavnika na Kosovu (25%) izjavilo je da ne vredi da se žale javnim vlastima (bilo kroz javne agencije ili institucije poput ombudsmana), pošto oni smatraju da se nepravedno tretiraju (*Grafikon 15*). Međutim, ovaj nedostatak poverenja u odgovornosti javnih institucija je obično manje izražen na Kosovu od regionalnog proseka (53.5%).¹⁶

¹⁶ Regionalni prosek ne uključuje podatke iz Crne Gore, gde ovo pitanje nije bilo obuhvaćeno u anketi.

Međutim, za kreatore politika za borbu protiv korupcije cifre ukazuju na izazove za ohrabrivanje većeg broja biznisa da prijave mito i time olakšaju borbu protiv korupcije. U stvari, uspostavljanje najboljih i najsigurnijih kanala izveštavanja za prijavljivanje dela korupcije će rezultirati samo porastom izveštavanja kada je opšte osećanje da obraćanje vlastima za pomoć vredi i ono će biti praćeno konkretnim akcijama.

Grafikon 15 Procenat raspodele predstavnika biznisa, o tome da li oni smatraju da žalbe u vezi javne uprave su korisne, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2012)

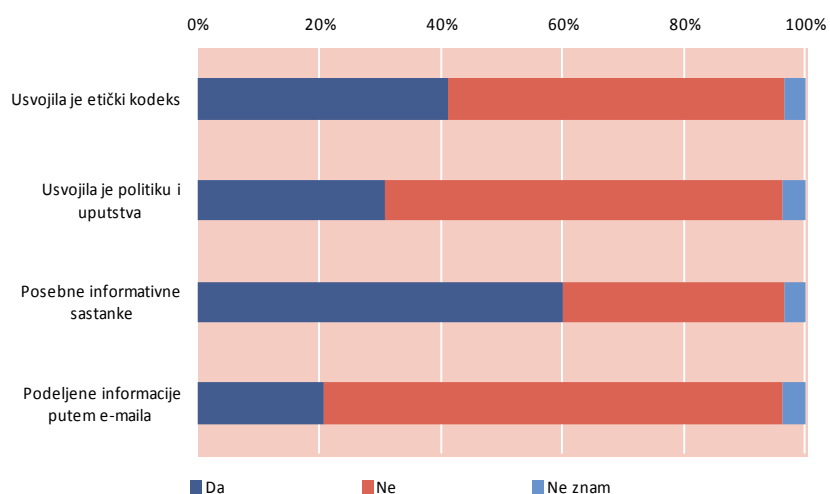

Unutrašnji mehanizmi satisfakcije

Uprkos činjenici da postoji veoma mali broj poslovnih organizacija koje smatraju da je korisno da podnesu formalnu žalbu vlastima, a još manje da prijavljuju vlastima njihove dokaze o podmićivanju, mnoge kompanije su priznale da protivzakonito ponašanje, kao što su mito i prevare mogu povrediti ozbiljno njihov ugled i poslovne interese. Da bi sprečili uobičajene zloupotrebe na radnom mestu i da bi se povećao integritet i transparentnost u njihovim preduzećima, kompanije širom sveta sve više sprovode sveobuhvatne unutrašnje politike saglasnosti koja navode neke neprihvatljive prakse i sankcionisanje kršenja utvrđenih standarda.

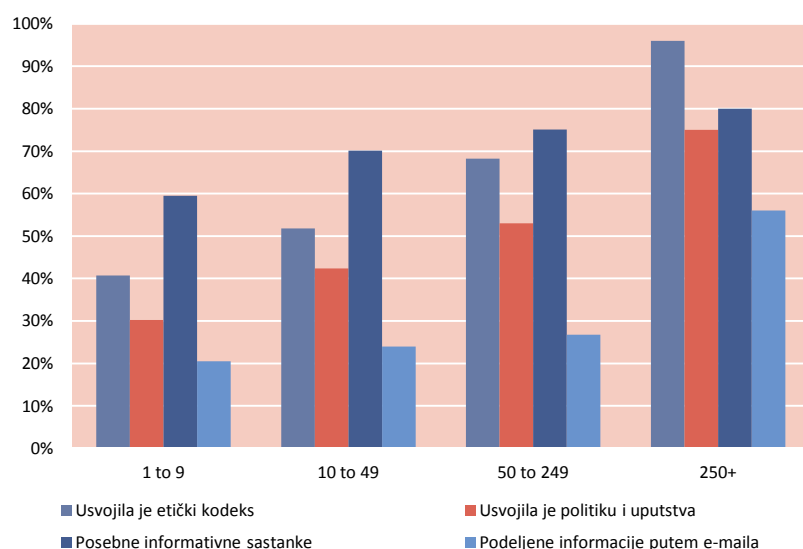
Na Kosovu, budući da je daleko od univerzalnog, takvi unutrašnji mehanizmi saglasnosti su sve rasprostranjeniji. Prema istraživanju, oko četiri od deset (41.3%) kompanija su usvojile interni kodeks etike i oko jedna trećina (30.8%) su usvojile politiku i smernice vezane za mito i korupciju (*Grafikon 16*). Pored toga, šest od deset njih su organizovali sastanke da obaveste zaposlene o postojanju smernica i antikorupcijskih politika (60%) i jedna petina je distribuirala ove informacije putem elektronske pošte (20.7%).

Grafikon 16 Procenat biznisa koji su usvojili izabrane unutrašnje mere prema broju zaposlenih, Kosovo (2012)

Iako unutrašnji napori da se poveća transparentnost i integritet privatnog sektora su više ili manje jednako uobičajeni u svim pet privrednim sektorima obuhvaćenih istraživanjem, podaci takođe pokazuju da su ove politike usvajanja manje prisutne u malim kompanijama nego kod onih velikih. Kao što je prikazano u *Grafikonu 17*, usvajanje etičkog kodeksa, posvećen politikama i smernicama za borbu protiv korupcije, kao i njihova distribucija kroz sastanke ili slanja e-majlima, više prevladava među većim kompanijama nego među onima sa manjim brojem zaposlenih. Ali, s obzirom da mikro i mala preduzeća čine većinu svih preduzeća na Kosovu, široko usvajanje određenih standarda integriteta i politika saglasnosti od strane preduzeća u region zahteva njihovo promovisanje ne samo među velikim preduzećima, ali i među malim i veoma malim preduzećima.

Grafikon 17 Procenat biznisa koji su usvojili interni etički kodeks, prema broju zaposlenih, Kosovo (2012)

5. Mito biznis-biznis

Mito je najčešće vezano za javne koruptirane službenike, koji primaju novac, poklon ili druge protivzakonite faforizacije u vezi sa nuđenjem javnih usluga, međutim značajni blisci mita se dešavaju unutar samog privatnog sektora, što znači, između predstavnika poslovnih subjekata privatnog sektora. Takvo podmićivanje u toku ekonomskih, finansijskih ili trgovinskih aktivnosti u Konvenciji Ujedinjenih Nacija protiv korupcije (UNCAC) je definisano kao "obećanje, nuđenje ili davanje mita (aktivna mita), kao i zahtev ili uzimanje mita (pasivna), direktno ili indirektno, nepravedne koristi za/od bilo kog lica koje rukovodi ili radi u bilo kom svojstvu za neki entitet u privatnom sektoru ...tako da on/ona, kršenjem njenih/njegovih dužnosti, deluje ili se uzdržava od delovanja". Konvencija zahteva da njegovi potpisnici razmotre uvođenje takvih radnji kao krivična dela.¹⁷

Podmićivanje biznis-biznis se razvija između predstavnika biznisa koji daju poklon, protiv-uslugu ili plaćaju dodatni iznos (isključujući normalna plaćanja) da bi obezbedili poslovne transakcije. Ove protivzakonske transakcije se razlikuju od uobičajenih poslovnih transakcija, na primer, aktivnosti marketinga ili odnosa sa javnošću, posebno one su usmerene na to da, nelegalnim sredstvima, narušavaju integritet primaoca mita u zamenu za mito. Ovo je jedan oblik mita koji sprečava korisne mehanizme slobodnog tržišta, i nije štetan samo za biznise čiji predstavnici primaju mito, ali i za društvo u celini.

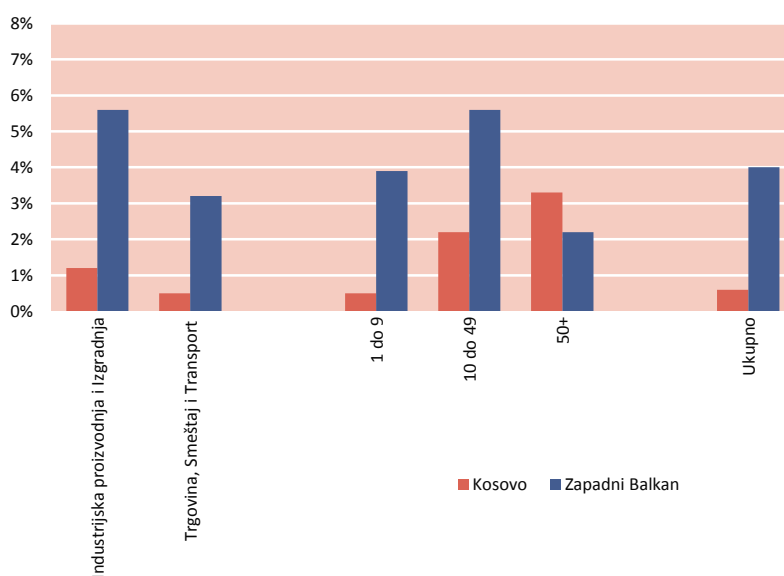
Rasprostranjenost podmićivanja biznis-biznis je računatokaobroj biznisa, koji su dali novac, poklon ili protiv-uslugu, osim neke normalne tarife transakcije, barem jedan put tokom 12 meseci pre ankete, nekoj osobi koja radi, u bilo kom svojstvu, za određeni poslovni entitet u privatnom sektoru, uključujući i preko posrednika.¹⁸ Kao što je prikazano u *Grafikonu 18*, prema ovoj definiciji, prosečna rasprostranjenost u podmićivanju biznis-o-biznis na Kosovu iznosi 0.6 odsto (u odnosu na 4 odsto na regionalnom nivou). Iako, manji od prosečne rasprostranjenosti mita što su biznisi plaćali javnim službenicima/funkcionerima, ovo otkriće ukazuje na činjenicu da se praktikuje na Kosovu .

¹⁷ Član 21 UNCAC

¹⁸ Pošto svi biznisi, može se pretpostaviti, imaju redovne kontakte sa drugim biznisima, ili najmanje jedan kontakt sa drugim biznisom, bilo kao dobavljač ili kao kupac, u predhodnih 12 meseci, rasprostranjenost je računato kao procenat biznisa koji plaćaju mito od svih biznisa.

Mogućnosti obuhvatanja individa u poslovnim subjektima privatnog sektora da se uključe u protivzakonske poslove sa drugim preduzećima u privatnom sektoru varira prema privrednim sektorima. Na primer, predstavnici pojedinih preduzeća mogu da prihvate ponude za ugovore čiji troškovi prevazilaze trenutne tržišne cene u zamenu za lično plaćanje mita ili zaposlenih pojedinaca koji imaju pristup poverljivim informacijama mogu otkriti ovu informaciju za druge biznise u zamenu za ličnu korist; privatni radnici koji imaju pristup poverljivih informacija, mogu otkriti ove informacije za druge biznise, u zamenu za ličnu korist. Podaci pokazuju da takve epizode podmićivanja u privatnom sektoru na Kosovu su češće i imaju više stope širenja u sektorima Izgradnje i Industrijske proizvodnje kombinovano (1.2 %) nego u sektorima Trgovine, Smeštaj i Transport kombinovano (0.5%). Kao i u slučaju podmićivanja u javnom sektoru stope širenja mita su veće (3.3%) u srednjim i velikim preduzećima (sa preko 50 zaposlenih) nego u malim preduzećima (sa 10 do 49 zaposlenih) (2.2%) i mikro preduzećima (do 9 zaposlenih) (0.5%), što se znatno razlikuje od modela u regionu zapadnog Balkana u celini (*Grafikon 18*).

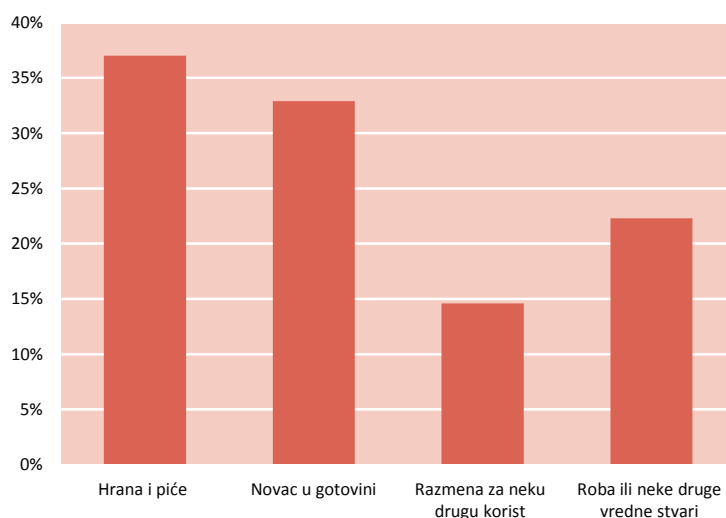
Grafikon 18 Rasprostranjenost mita među biznisima u privatnom sektoru, prema privrednim sektorima i prema broju zaposlenih, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2012)

Oblici plaćanja

Slično podmićivanju u privatnom sektoru, plaćanje mita u biznis-biznis može se izvršiti u više oblika: novac, robe, hrana i pića, dragocenosti ili u vidu izričite zamene za drugu uslugu. U svetu biznisa Kosova, hrana i pića, kao i gotovinske isplate su najvažniji oblici plaćanja mita među privatnim preduzećima, kao što su oni između preduzeća i javnih službenika. Međutim, razmena usluge za jednu drugu uslugu, takođe igra važnu ulogu kada je u pitanju protipravni sporazum između predstavnika biznisa (*Grafikon 19*).

Grafikon 19 Procenat raspodele mita koje su biznisi platili poslovnim subjektima u privatnom sektoru, prema vrsti plaćanja, Kosovo (2012)

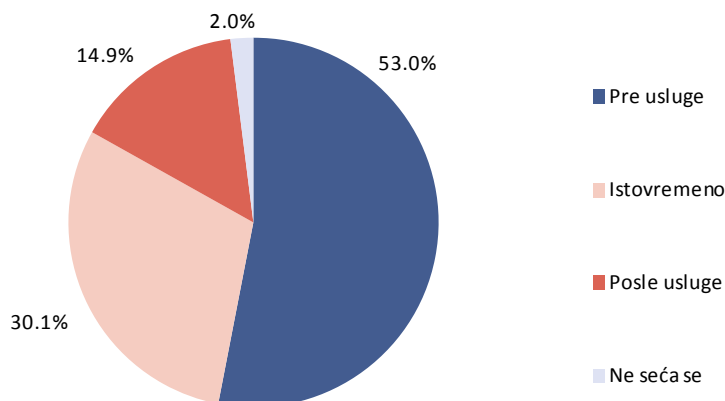
Napomena: Podaci se odnose na poslednji isplaćeni mito od svakog obveznika mita u 12 meseci pre ankete. Iznos je veći od 100 odsto, pošto, u pojedinim slučajevima mito je plaćeno u više od jednog oblika (na primer, u novci i robi).

Modalitet (način) i vreme traženja mita

Prema istraživanju, 6.1% podmićivanja biznis-biznis se isplaćuje bez zahteva od jednog od predstavnika obuhvaćenog biznisa i ponuđeno je umesto toga od mita obveznika da dobije određenu protivpravnu prednost (npr., olakšanje ili ubrzanje postupka, ili da stekne prednost nad konkurentom). Nasuprot tome, više od 90% slučajeva uključuju nekoliko oblika potražnje. Mito je dat, pošto je ono traženo izričito (25.8%) ili prećutno (27%), dok u gotovo četiri od deset slučajeva (39.2 %) traženje mita se odnosi na treće lice.

Očigledno je da veliki deo mita plaća se pre nuđenja robe ili usluge u pitanju (53%), dok u jedan u šest slučajeva (14.9%) isplaćen je posle izvršenja usluge. Ostatak (30.1%) isplaćeno je ili istovremeno ili delimično pre i delimično posle usluge (*Grafikon 20*).

Grafikon 20 Procenat raspodele plaćenog mita biznis-biznis, prema vremenu plaćanja koje se odnosi na nuđenju usluga, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na poslednji isplaćeni mito od svakog obveznika mita u 12 meseci pre ankete.

Ciljevi podmićivanja

Mito koji predstavnik biznisa plaća drugom poslovnom predstavniku, uglavnom ide na štetu poslovnog predstavnika koji je uzeo mito, dok biznis koji je platio mito očekuje da ima koristi od podmićivanja. To se jasno ogleda u tome da, kada je reč o podmićivanju biznis-biznis na Kosovu, očigledno najvažniji cilj mita jeste da se dobije jedan ugovor (51.4%). Oko četvrtina mita plaćeno je za dobijanje ekonomske prednosti nad konkurentima ili kompanijama ili da dobiju posebne informacije (25.7%). Pored toga, otprilike oko jedna osmina svih mita biznis-biznis (12.1%) pretpostavlja se da se plaća odmah, bez ikakvog vidljivog trenutnog cilja, mada se može pretpostaviti da ta podmićivanja služe da povuku primaoca mita u dugoročnu "zavisnost", što ih čini pogodnim za favorizovanje biznisa koji će im platiti mito u nekom trenutku u budućnosti (Grafikon 21).

Grafikon 21 Procenat raspodele plaćenog mita biznis-biznis, prema cilju plaćanja, Kosovo, (2012)

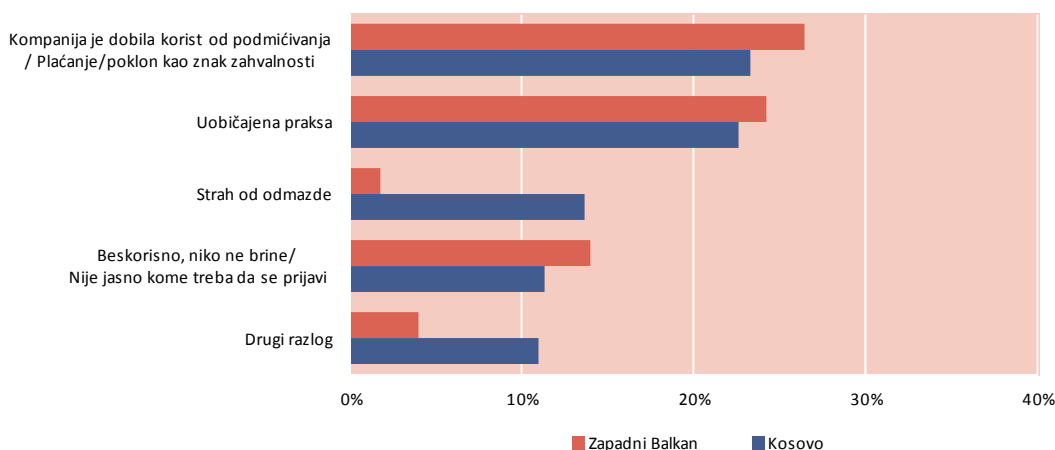
Napomena: Podaci se odnose na poslednji isplaćeni mito od svakog obveznika mita u 12 meseci pre ankete.

Izveštavanje mita biznis-biznis

U regionalnom proseku, samo 0.8% svih isplaćenih mita između predstavnika biznisa je prijavljeno vlastima, kao što su policija, Agencija za antikorupciju ili kod pretpostavljenih zahvaćenih biznisa.¹⁹ Kosovski preliminarni rezultati pokazuju da nijedna od kompanija koje su bile deo istraživanja nisu prijavili slučajeve mita biznis-biznis. To ukazuje na činjenicu da obe strane u jednoj epizodi mita biznis-biznis se osećaju podjednako umešani u kriminal, a nisu spremni da se prijave i da "zvižde u pištaljku".

Pretpostavka gore se potvrđuje i činjenicom da su najvažniji razlozi koje su dala preduzeća koja plaćaju mito na Kosovu za neprijavlivanje mita su: kompanija ima koristi koristi od mita koje plaća zastupniku drugog preduzeća, odnosno plaćanje/ poklon se daje kao znak zahvalnosti (23.2%); podmićivanje je uobičajena praksa, tako da nema potrebe da se prijavi (22.6%). Ostali koji plaćaju mito ne obaveštavaju vlasti iz straha od odmazde (13.6%), ili zato što smatraju da je izveštavanje besmisleno podmićivanje pošto niko ne brine o tome, ili zbog nedostatka znanja o tome gde da se prijave (11.3%). Slični razlozi za neprijavlivanje mita biznis-biznis su pomenuti u regionu zapadnog Balkana kao celine (*Grafikon 22*).

Grafikon 22 Procenat raspodele biznisa koji plaćaju mito drugim biznisima, koji nisu prijavili njihovo iskustvo vlastima/institucijama, prema glavnim razlozima za neprijavlivanje, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na obveznike mita koji ne prijavljuju vlastima/institucijama njihov poslednji mito koji su platili u toku 12 meseci pre istraživanja.

¹⁹ *Biznis, Korupcija i Kriminal u Zapadnom Balkanu: Uticaj mita i drugih kriminala u privatnim preduzećima*, UNODC (2013).

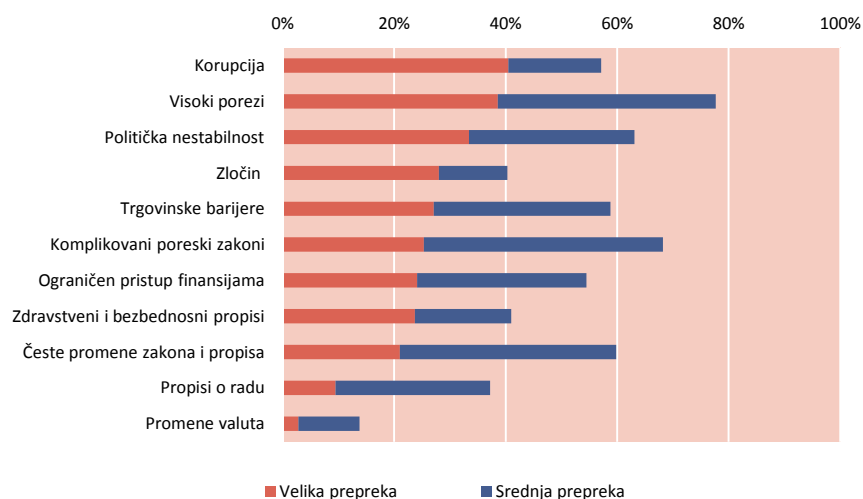
6. Percepcije (shvatanje) i mišljenja o korupciji

U poslovnom svetu, percepcije su osnovni faktori u formiranju odluka, ekonomskog ponašanja i rezultatima. Percepcija povoljnog poslovnog okruženja, na primer, stvara očekivanje za pozitivan povratak od jedne investicije, ohrabrujući biznise da budu još skloniji da investiraju nego kada oni doživljavaju negativno okruženje za poslovanje. Veća ulaganja stvaraju veća potražnja, više radnih mesta, veći rast i dinamičniju i uspešniju ekonomiju. Dakle, iz tog razloga u ekonomiji percepcije često direktno se pretvaraju na rezultate .

U cilju obavljanja njihove ekonomske delatnosti na efektivan način i da bi postigli njihove ciljeve poslovanja, privatne kompanije zatevaju poslovno okruženje sa odgovarajućim uslovima kako bi im omogućili da budu i produktivni i profitabilni. Ovi uslovi uključuju vladavinu zakona za izvršenje ugovora i pružanje sigurnosti, regulatorno okruženje i funkcionalna infrastruktura su samo neke koje treba pomenuti. S druge strane, nedostatak ovih uslova, odnosno prisustvo štetnih faktora u poslovnom okruženju predstavljaju barijeru u poslovanju i prepreka su za privatni sektor u njegovom procvatu i razvoju punom potencijalu.

Na pitanje da li neka određena pitanja predstavljaju prepreku za poslovanje u njihovim zemljama, vlasnici i predstavnici preduzeća/biznisa na Kosovu korupciju rangiraju kao prvo najvažnije pitanje, zatim visoke poreze i političku nestabilnost. U stvari, korupcija se smatra velikom preprekom za dve petine (40.5%) predstavnika biznisa, praćeno visokim porezima (38.6%) i politička nestabilnost (33.4%). Drugi 16.6% anketiranih smatraju da je korupcija umereno prepreka za obavljanje poslovanja, dok 32.9% odsto ne smatraju je preprekom (*Grafikon 23*).

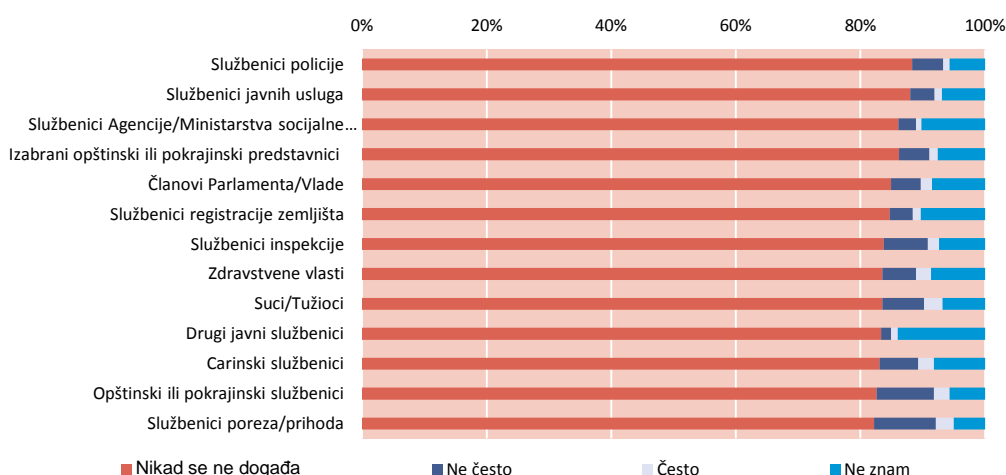
Grafikon 23 Procenat raspodele predstavnika biznisa koji smatraju da su izabrana pitanja velika ili umerena prepreka za obavljanje biznisa, Kosovo (2012)

Shvatanje korupcije javnih službenika

Kada predstavnici preduzeća smatraju da je korupcija prepreka u poslovanju, oni često imaju u vidu posebne tipove javnih službenika (ili određene administrativne procedure) među kojima je korupcija mogla biti prisutna češće nego kod drugih. Međutim, iako se smatra da je korupcija glavna prepreka u poslovanju, više od 80% poslovnih predstavnika na Kosovu smatraju da plaćanje mita za svaki tip javnih službenika nikada se ne dešava u kompanijama kao što je njihova. Naprotiv, između 1% i 3% režuzeća smatraju da plaćanje mita javnim službenicima je česta ili dovoljno česta praksa. (Grafikon 24).

Grafikon 24 Procenat predstavnika biznisa koji smatraju da plaćanje mita odabranim javnim službenicima se dešava donekle često u njihovom biznisu, Kosovo (2012)

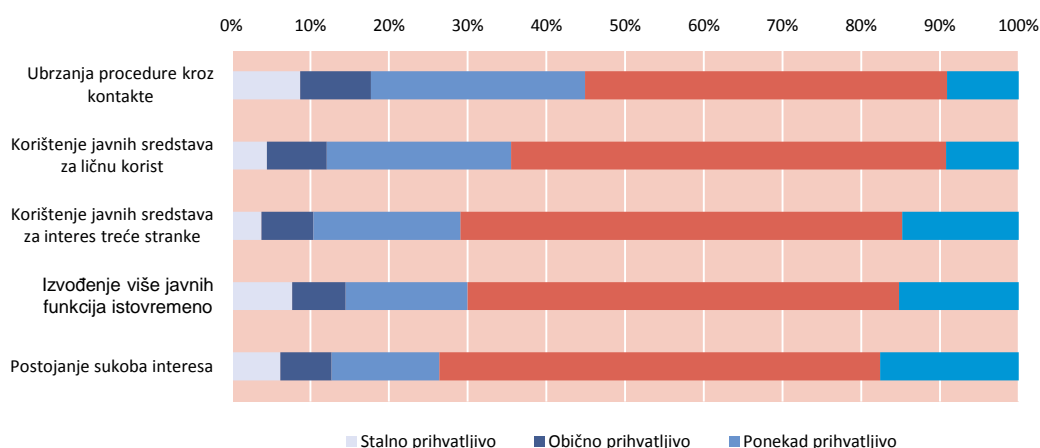

Stavovi prema koruptivnom ponašanju

Kao i u slučaju percepcije (shvatanja) korupcije, prema tome šta čini korupciju i šta je prihvatljivo ponašanje često se razlikuju među pojedincima, društvima i različitim privrednim sektorima. Anketiranje poslovnih predstavnika, o njihovim stavovima prema određenim oblicima koruptivnog ponašanja, takođe mogu da rasvetle njihovu spremnost da se uključe u mita i korupciju, kao i njihova očekivanja od mita.

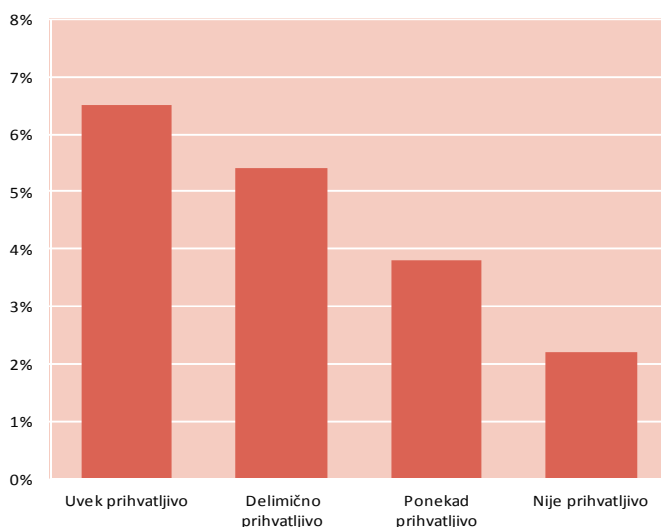
Podaci pokazuju da većina poslovnih predstavnika su jako svesni o granicama etičkog ponašanja u poslovnim transakcijama i radnje izvan tih granica klasifikuju kao “neprihvatljive”. Međutim, postoji i izvestan broj onih koji neke nezakonite radnje klasifikuju kao prihvatljivo ponašanje, naročito kada težina povrede nije odmah očigledna. Na primer, skoro polovina poslovnih predstavnika Kosova (44.9%) smatraju prihvatljivim korišćenje izveštaja i lične kontakte u javnim institucijama, za ubrzanje postupaka u vezi biznisa (*Grafikon 25*). Takođe, u slučajevima kada se jasno krše etički standardi, postoji izvestan deo od oko 30% poslovnih predstavnika koji smatraju prihvatljivim ozbiljne koruptivne radnje (uključujući korišćenje javnih izvora za ličnu korist ili u korist trećeg lica i obavljanje javnih funkcija, dok ima korist u privatnim kompanijama). Takođe, oko trećina poslovnih predstavnika (30%) smatraju prihvatljivim obavljanje više javnih funkcija u isto vreme.

Grafikon 25 Procenat poslovnih predstavnika koji smatraju da različiti oblici koruptivnih ponašanja su uvek/obično/ponekad/prihvatljivi, Kosovo (2012)

Različiti stavovi o korupciji pretvaraju se na jasne modele podmićivanja. Podaci pokazuju da kada rukovodioci biznisa su što manje svesni da određene ekonomske transakcije – naročito u interakciji sa javnim službenicima – su neprihvatljivi, veća je verovatnoća da ovi predstavnici biznisa učestvuju u takvom ponašanju. Čak, i u slučaju relativno “lakšeg” oblika bezpravnog mešanja sa javnim službenicima (korišćenje ličnih odnosa i kontakata u javnim institucijama, za ubrzanje postupaka u vezi biznisa) može da ukazuje na to, da što više predstavnika biznisa smatraju prihvatljivim takve protivzakonske radnje, veća je rasprostranjenost mita (*Grafikon 26*).

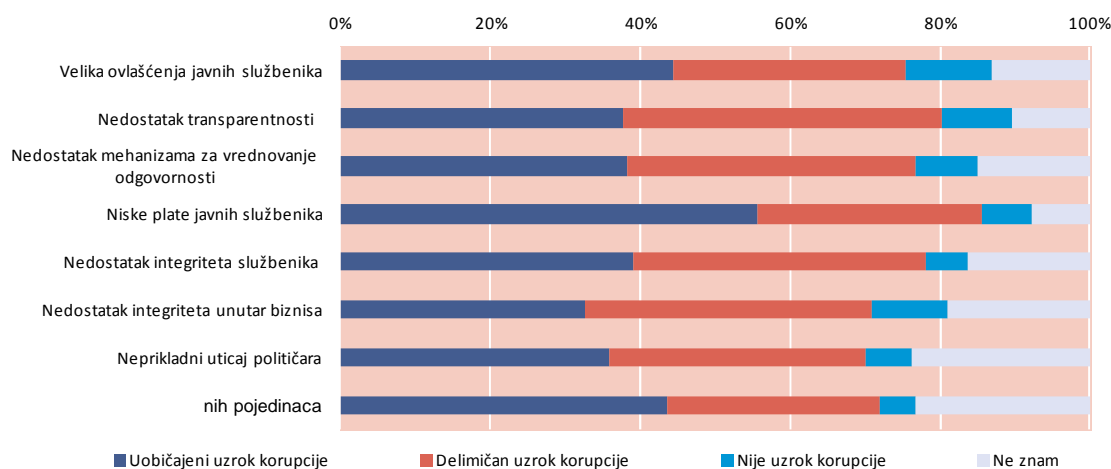
Grafikon 26 Rasprostranjenost mita prema grupama predstavnika biznisa koji korišćenje odnosa u javnim institucijama smatraju uvek/obično/ponekad/neprihvatljivim, Kosovo (2012)

Uočeni razlozi korupcije

Anketiranje poslovnih predstavnika o njihovoj percepciji o uzrocima korupcije može da baci svetlo na uzroke korupcije koje bi mogle da imaju za cilj na efikasan način efektivne strategije borbe protiv korupcije. Podaci pokazuju da više od polovine (55.8%) predstavnika biznisa smatraju da niske plate državnih službenika su uzrok korupcije. Pored toga, više od dve petine (44.5%) poslovnih predstavnika na Kosovu da velika ovlašćenja javnih službenika su uzrok korupcije (*Grafikon 27*). Ostali uzroci korupcije iz prakse su prekomerni uticaj moćnih pojedinaca (43.6%), nedostatak integriteta službenika (39.1%) i nedostatak mehanizama odgovornosti (38.2%)

Grafikon 27 Procenat predstavnika biznisa, koji smatraju da različite stvari su uobičajeni uzrok korupcije/delimičan uzrok korupcije/nije uzrok korupcije, Kosovo, (2012)

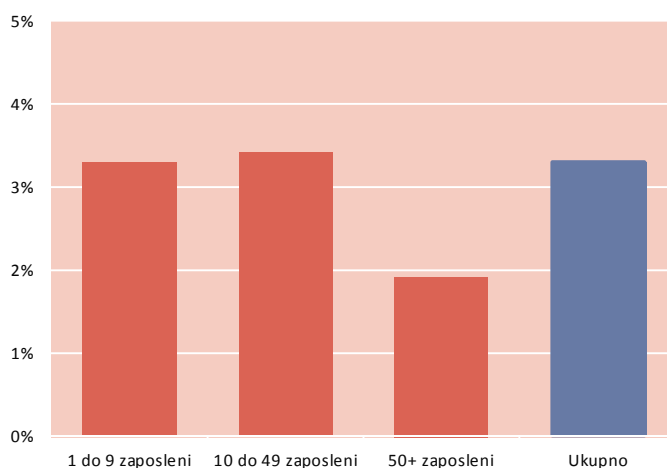

Uticaj mita u poslovnim investicijama

Pored toga što ima direktan uticaj na tendenciju preduzeća da plate mito, percepcija mita ima indirektan uticaj na spremnost preduzeća da bi velike investicije, koja ima potencijalno katastrofalne posledice po privredni rast i razvoj. Ukupno, 3.3% biznisa na Kosovu odlučili su da ne prave velike investicije u 12 meseci pre ankete, iz straha da da treba da plate mit oda bi dobili potrebne usluge ili dozvolu.

S obzirom da, pre svega, samo određeni deo biznisa je u stanju da uloži velike investicije, činjenica da korupcija ima negativan uticaj je važna. Ali, možda najštetniji aspekt za ekonomski razvoj u regionu je ekonomski uticaj mita u poslovnoj klimi i odluka za investicije je izraženija za male biznise, nego za velike biznise (*Grafikon 28*). Mikro preduzeća (3.3%) i ona mala (3.4%) su više pogođene nego srednja i velika preduzeća (1.9%), što znači da je strah od mita ima veći uticaj na ona preduzeća sa većim potencijalom za rast.

Grafikon 28 Procenat predstavnika biznisa koji su odlučili da ne naprave velike investicije u 12 meseci pre ankete iz straha od mita, prema broju zaposlenih, Kosovo (2012)

7. Rasprostranjenost i modeli drugih oblika kriminala

Pored korupcije, biznisi na Zapadnom Balkanu, kao i biznisi svuda, pogođeni su različitim oblicima kriminala protiv njihove imovine ili poslovne aktivnosti. Uticaj tih kriminala može biti značajan, sa aspekta troškova i štete direktno i indirektno, u vidu premija osiguranja, troškova osiguranja i mogućnost gubitka u ulaganju. S obzirom da je kriminal svrstan kao jedna od četiri najvažnije prepreke za obavljanje biznisa na Kosovu (*Grafikon 23*), vredi napomenuti da jedan značajan deo biznisa smatra da je kriminal velika prepreka (28%), ili umerena prepreka (12.3%) da posluju.

Merenje direktnog uticaja kriminaliteta je izazov iz više razloga, neovisno da li su žrtve pojedinci ili biznisi. Prijavljeni kriminali u policiji su široko shvaćeni kao pod-brojanje pravog obima kriminalnih aktivnosti. Pre nego se krivično delo evidentira u statistikama kriminalne administracije, ono svakako mora biti otkriveno, prijavljeno policiji, da bude priznato kao krivično delo i da se evidentira kao kriminal u policijskim statistikama. Veliki broj kriminala nije prijavljen u policiji, a neki od onih koji su prijavljeni nisu evidentirani u policijskim statistikama. Takva ograničenja u službenim statistikama kriminala može se prevazići uz pomoć anketa o viktimizaciji od kriminala, koje daju podatke o proceni takozvanih "tamnih brojki" kriminala koji se ne prijavljuju u policiji. Takvi podaci pružaju važna saznanja o prirodi i modalitetima krivičnog dela, kao i karakteristike žrtava - ova informacija obično nije na raspolaganju od zvaničnih policijskih podataka.

Biznisi na Kosovu su pod uticajem raznih oblika kriminala na različitim stepenima u zavisnosti od njihove veličine, vrste privredne delatnosti, lokacije i drugih faktora. Među pet glavnih oblika kriminala,²⁰ 12-mesečna stopa širenja viktimizacije biznisa na Kosovu je najveća za krađe (10.1%), gde je jedan od deset biznisa viktimizirano tokom poslednjih 12 meseci.

Šta više, mnoge kompanije koje su bile žrtve krađe sa provalom su viktimizirane više nego jedanput – takvi biznisi su žrtve krađa sa provalom prosečno 1.8 puta godišnje. Stopa učestalosti prevare sa strane takođe je značajna (ovo uključuje prevaru od strane kupaca, distributera ili dobavljača, ali isključuje prevaru od strane radnika i menadžera). Oko 8% biznisa godišnje su prevareni kroz razne načine, kao od strane kupaca koji varaju kompaniju u vezi njihove

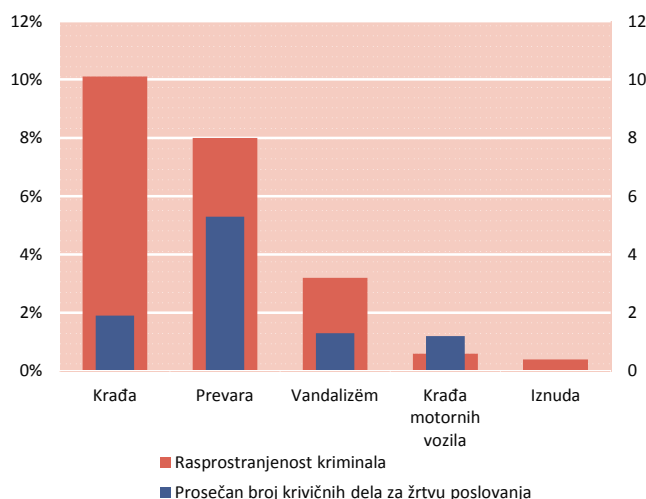
²⁰ Vidi Metodološki dodatak o detaljnijem opisu ovih kriminala.

spremnosti da plate, prevara od strane dobavljača u vezi kvaliteta ili količine roba ili ponuđenih usluga, ili prevare kompjuterskim putem (*Grafikon 29*). Štoviše, viktimizirani biznisi budu žrtve prevare 5.3 puta godišnje.

U slučaju dela vandalizma protiv biznisa, gde su zgrade, opreme i druga imovina na poslovnom prostoru namerno oštećeni aktima upotrebom sile, paljevinom, grafitima ili drugim sredstvima, 3.2% svih biznisa su viktimizirane u proseku 1.3 puta u prethodnih 12 meseci. Stopa rasprostranjenosti krađe motornih vozila (KMV) je manja od 1% (0.6%), sa žrtvama koje pate u proseku od 1.2 incidenata (mnogo dotičnih biznisa imaju više od jedno motorno vozilo kompanije u istovremenoj upotrebi, uključujući automobile, kombije, kamione, autobuse i druga motorna vozila).

Podaci takođe pokazuju da 0.4% svih biznisa su postali žrtve iznude u 12 meseci pre ankete (pošto je iznuda često stalna aktivnost, nije izračunata nijedna prosečna frekvencija).

Grafikon 29 Godišnja stopa rasprostranjenosti za različite oblike kriminala protiv biznisa i prosečan broj kriminala po viktimiziranom biznisu godišnje, Kosovo (2012)

Napomena: Godišnje stope rasprostranjenosti prevare sa strane, krađa sa provalom i vandalizmom su respektivno izračunate kao broj kompanija koje su imale takve slučajeve kriminala, kao procenat od ukupnog broja kompanija; godišnja stopa rasprostranjenosti krađe motornih vozila je izračunata kao broj kompanija koja su imala iskustvo sa najmanje jednom krađom automobila, kombija, kamiona, autobusa ili nekog drugog motornog vozila u 12 meseci pre ankete, kao procenat kompanija koje poseduju automobil, kombi, kamion, autobus ili drugo motorno vozilo. Prosečan broj krivičnih dela je izračunat kao prosečan broj puta kad su viktimizirani biznisi doživeli takvu vrstu kriminala.

Uzimajući u obzir činjenicu da na poređenja rezultata ankete sa onima u drugim zemljama mogu da utiču različitosti u postupku istraživanja, kao što su razlike u izboru uzorka, oblik ankete, stope odgovora i procedurama utežavanja/ponderisanja, jedno međunarodno poređenje sa nalazima ankete u drugim zemljama dodaće još jednu perspektivu o dobijenim rezultatima. Jako dobro poređenje je sa rezultatima poslednje ankete na području Zapadnog Balkana, gde se koristio isti dizajn i ista metodologija ankete.²¹ Pored ove, rezultati jedne pilot ankete u celoj EU o viktimizaciji biznisa očekuje se da budu publikovani krajem 2013²².

²¹ *Biznisi, Korupcija i Kriminal u Zapadnom Balkanu: Uticaj mita i drugog kriminala kod privatnih biznisa*, UNODC (2013)

²² Gallup/Transcrime (buduća), Anketa EU za ocenu nivoa i uticaja kriminala protiv biznisa, Faza 2: Testiranje modula ankete. Finalni

Troškovi kriminala

Podaci ankete pokazuju da prosečni troškovi štete od kriminala izazvanih od pet oblika kriminala su znatno prisutni na Kosovu. Međutim, takvi troškovi su veoma neravnomerno raspoređeni, sa jednim ograničenim brojem kriminalnih incidenata što izaziva štete koje jako puno koštaju i jedan veliki broj incidenata što dovodi do troškova ispod proseka. Ova asimetrična distribucija može se opisati koristeći dva posebna pokazatelja, tačnije troškove (prosek) štete kriminala i medianu troškova štete kriminala.²³ Kao što je prikazano u tabeli 2, prosečni troškovi štete od kriminala je oko 2 do 3 puta veća od prosečnih troškova svih oblika kriminala, sa izuzetkom vandalizma, za koje su prosečni troškovi veoma visoki i odnos između prosečne i medijane je 7.6.

Tabela 2 Troškovi ekonomske štete prouzrokovane poslednjim incidentom kriminala koji su doživeli biznisi na Kosovu (u Euro i Euro-PFB), po vrsti kriminala, Kosovo (2012)

Troškovi krivičnog oštećenja	Krada	Vandalizam	Krada motornih vozila	Prevara izvana
Prosečna šteta (EUR)	2,420	4,974	7,802	7,876
Mediana štete (EUR)	900	650	5,000	2,700
Prosečna šteta (EUR-PKS)	5,089	9,492	16,519	16,161

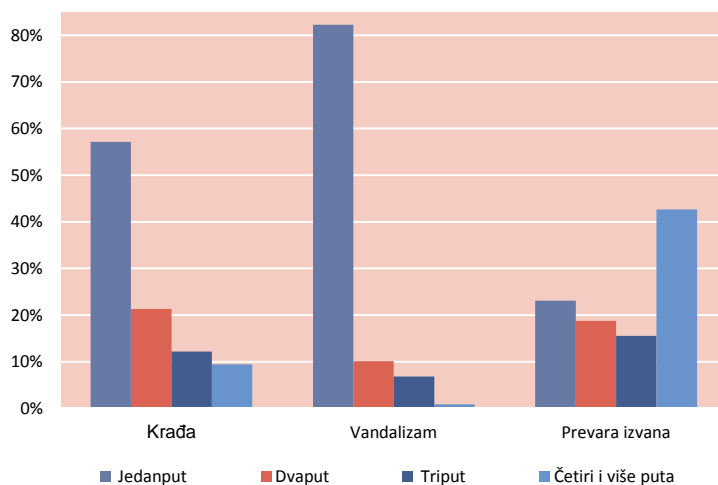
Višestruka viktimizacija od kriminala

Razumevanje karakteristika preduzeća koja su imala iskustva sa određenom vrstom kriminala i mnogo puta u kratkom periodu je veoma važno za određivanje koncentracije rizika od kriminala za određene vrste biznisa ili biznisa u određenim lokacijama.²⁴ Za ispitivanje visoke akumulacije rizika prema određenim preduzećima je korisno da se izvrši podela u grupe viktimiziranih biznisa prema broju puta je određena vrsta kriminala doživljena u prethodnih 12 meseci. Kao što je prikazano u *Grafikonu 30*, prevara izvana je zločin koji teži da za metu ima isti biznis više puta, sa preko 20% viktimiziranih biznisa kojima je naneta šteta više od jedan, dva puta 18.7%, 15.5% tri puta, a 42.6% četiri i više puta. S druge strane, oko 57% viktimiziranih biznisa su pretrpele jednu krađu, 21.2% dve krađe, 12.1% tri krađe, i 9.4% četiri ili više takvih incidenata. Slično važi i za vandalizam: 82.2% viktimiziranih biznisa su doživeli takav incident, a dva 10.1%, 6.7% tri i 0.8% četiri i više takvih incidenata.

²³ Mediana troškova kriminalne štete je upravo središnja vrednost svih šteta navedeni u progresivnom redu, što znači da oko 50 odsto svih šteta su veće i 50 odsto su niže od prosečne vrednosti.

²⁴ Ovo se ponekad zove i "norma viktimiziranja više puta od kriminala" i pokazuje procenat viktimiziranih biznisa, koji su doživeli jedan određeni oblik kriminala, više od jedanput, tokom prošle godine u svim biznisima, koji su doživeli kriminal tokom prošle godine.

Grafikon 30 Procenat raspodele viktimiziranih biznisa koji su oštećeni od određene vrste kriminala jednom ili više puta u prethodnih 12 meseci, Kosovo (2012).

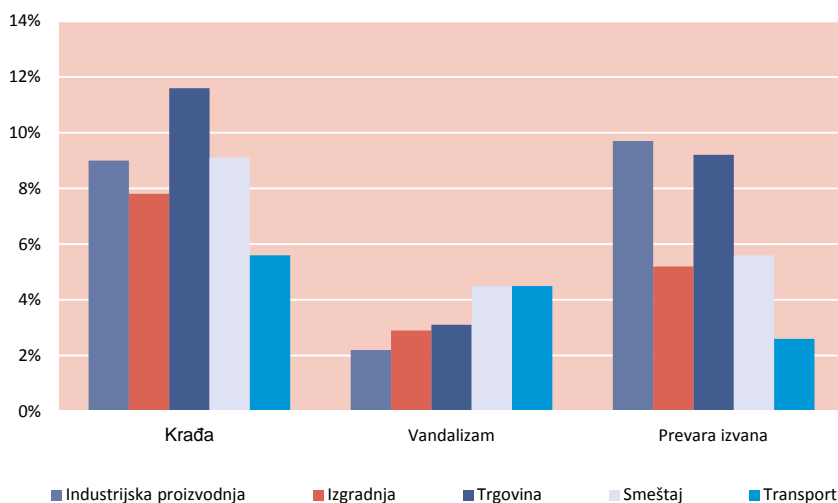
Napomena : Distribucija prema broja zločina se obračunava kao procenat raspodele broja puta koji su naneli štetu preduzećima određenom vrstom kriminala koja su imala iskustva sa ovom vrstom kriminala .

Viktimizacija prema ekonomskim sektorima

Analize učestalosti viktimizacije poslovanja u pet privrednih sektora obuhvaćenih anketom otkriva neke značajne razlike između stope viktimizacije od kriminala u određenom sektoru na Kosovu. Kao što je prikazano u *Grafikonu 31*, stope prevalencije vandalizma u određenom sektoru su uglavnom ispod 4.5% i u svim sektorima. Stope prevalencije za krađe i provale su na ili ispod 9% u svim sektorima izuzev usluga trgovine na veliko i malo, gde dostižu 11.6%. Istovremeno , preduzeća u sektoru saobraćaj i skladištenje (2.6%) bile su žrtve prevare sa strane, ali manje od biznisa na Proizvodnju električne energije, gasa i vode (9.7%), trgovine na veliko i trgovine na malo (9.2%), smeštaj i aktivnosti usluga ishrane (5.6%) i sektor građevinarstva (5.2%).²⁵

²⁵ Podaci za specifične sektore za iznudu i krađe motornih vozila nisu dostupni, jer broj u uzorku viktimiziranih biznisa od tih zločina u svakom sektoru je suviše mali da bi se mogla uraditi značajna statistička poređenja .

Grafikon 31 Godišnje stope rasprostranjenosti krađe sa provalom, vandalizma i prevare sa strane koje su doživeli biznisi, Kosovo (2012)

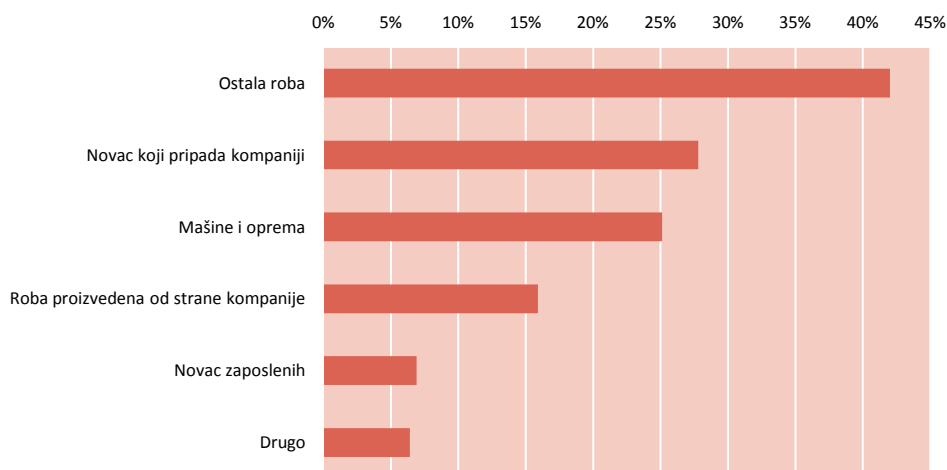

Napomena : Godišnje stope rasprostranjenosti prevare sa strane, provala i vandalizma su izračunati su kao broj kompanija koje su pretrpili svaki od tih zločina, kao procenat ukupnog broja preduzeća .

Krađa sa provalom

Krađa sa Provalom je protivpravni akat provale i ulaska u u prostorije (biznisa) kako bi se ukrado nešto ne stupajući u kontakt sa bilo kim u tim prostorijama. Kao takva, nisu svi pokušaji krađe i provale uspešni u smislu kada počinioci uspevaju da ukradu nešto vredno. Od svih prijavljenih slučajeva krađe sa provalom kosovskih preduzeća u istraživanju, 5% može se klasifikovati kao jednostavan pokušaj provale, jer ništa nije stvarno ukradeno .

U slučajevima kada je stvarno nešto ukradeno iz prostorija poslovanja, obično postoji niz stvari od vrednosti da se uzimaju . Kao što je prikazano na *Grafikon 32*, u više od dve petine (42%) je uzeta druga roba (koja nije proizveden od strane same kompanije), a u više od četvrtine slučajeva (27.8%) uzet je novac koji pripadao vikimiziranom biznisu Ostale ukradene stvari su najčešće mašine ili opreme (25.1%) i roba koja je proizvedena od strane kompanije (15.9%).

Grafikon 32 Procenat raspodele dragocenih stvari ukradenih iz preduzeća, u slučajevima krađe i provale, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na nedavne krađe sa provablama što je rezultovalo krađom stvari od vrednosti u tri godine pre istraživanja. Zbir je veći od 100 odsto, jer, u nekim slučajevima ukradeno je više od jedne vrste stvari od vrednosti (na primer, oprema i novac)

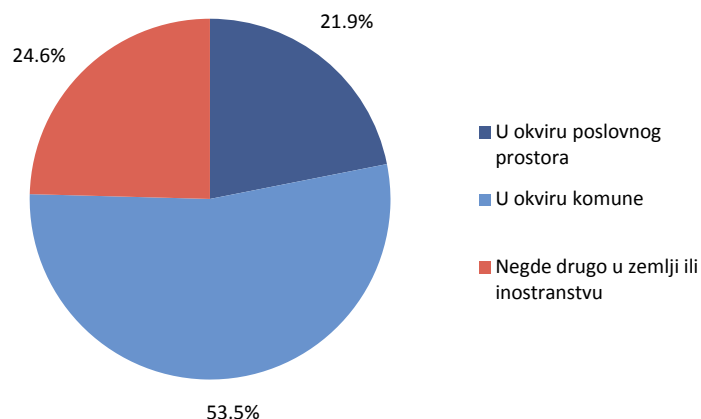
Svrha krađe sa provalom takođe zavisi od vrste poslovanja/preduzeća u kome se ušlo da sa ukradei vrstama mašina, opreme i drugih vrednih predmeta u upotrebi. N.pr., mašine i oprema su tipične vrste vrednih stvari koje su ukradenih od biznisa Građevinarstva (58.7%), dok novac koji je pripadao kompaniji je vrsta dragocenih stvari koji je najčešće ukraden u sektoru Smeštaja i aktivnostima oko usluga ishrane (35%), i ostale robe u zalihama, ali koje nije proizvodila kompania su stvari koje su najčešće ukradene u preduzećima u sektoru Trgovine na veliko i malo (48.5%).

Vandalizam

Akti vandalizma protiv biznisa mogu biti veoma štetni u smislu neposredne tete i trokova za popravke, gubitka proizvodnje finalnog proizvoda, kao i pogoršanja imidža poslovnih prostorija i smanjenje njihove atraktivnosti za klijente. Prosečno, akti vandalizma na Kosovu najčešće za metu imaju zgrade (64.2%), mašine i opremu (21.9%) i autovožila biznisa koji je na meti(16%).

Krađa motornih vozila (KMOV)

Krađa motornih vozila se razlikuje od drugih vrsta kriminala protiv biznisa koji su ovde izveštavani, jer fizička lokacija krivičnog dela može biti u poslovnim lokacijama ili na drugom mestu. U stvari, podaci o lokaciji KMOV biznisa na Kosovu pokazuju da većina njih se događa daleko od poslovnih prostora. Dok, jedna trećina (21.9%) takvih incidenata se događaju direktno u poslovnim prostorima (kao što je parking ili garaža), neto više od polovine (53.6%) KMOV se dešava van poslovnog prostora, ali u istoj opštini u kojoj se namaze poslovne prostorije. Oko jedna četvrtina KMOV se dešava drugde, u zemlji ili inostranstvu (24.6%) (Grafikon 33), u poslednjem slučaju tokom poslovnom putovanja.

Grafikon 33 Distribucija lokacije krađe motornih vozila biznisa, Kosovo (2012)

Napomena : Podaci se odnose na poslednju krađu motornog vozila, u periodu od tri godine pre istraživanja. Motorna vozila uključuju automobila, auto-kombi, kamione, autobuse ili druga vozila.

Određeni deo ukradenih vozila može se kasnije vratiti. U mnogim slučajevima , prestupnici koriste ukradeno vozilo samo u ograničeno vreme (na primer, takozvana " žiro vožnja", ili za prevoz dok izvrše drugo krivično delo) i ostavljaju vozilo posle nekog vremena na mestu gde može se naći i vraća vlasniku. Prema podacima , svako četvrto motorno vozilo (24.5%) koji je ukraden iz biznisa na Kosovu, posle krađe je naposljetku vraćeno.

Iznuda

Iako prevalancija iznude za preduzeća Kosova je ispod 1% (0.4%), ipak ona je razlog za zabrinutost. Iznuda je veoma ozbiljno krivično delo kroz koje akteri dela pokušaju da dobiju novac ili druge koristi iz jedne kompanije pretnjom ili zastrašivanjem direktora ili zaposlenika.

U nekim slučajevima, iznuda je predstavljena kao ponuda za "zaštitu" od oštećenja imovine ili soba, i novac koji se plaća predstavljen je kao vrsta "novac zaštitu". U nekim slučajevima iznuda može biti u vezi sa organizovanim kriminalnim grupama, koji imaju moć i sredstva da vrše pouzdanu pretnju protiv biznisa sa potencijanim teškim posledicama ukoliko se njihovi zahtevi ne budu ispunjeni.

Podaci pokazuju da pretnje iznude imaju različite oblike zastrašivanja. Prema obmanjivanju preduzeća na Kosovu , skoro polovina (47.1%) pretnji za iznudu uključuje specifične lične pretnje da naškode vlasnika, direktora, zaposlenih ili njihovih srodnika , dok skoro gotovo svi oni (45.4%) navode konkretne štete nanete biznisu ili imovini. Ostali slučajevi uključuju neodređene negativne posledice i druge pretnje, kao što su oštećenje korisnika, kontaminacije proizvoda ili kidnapovanja zaposlenih, menadžera ili njihovih srodnih .

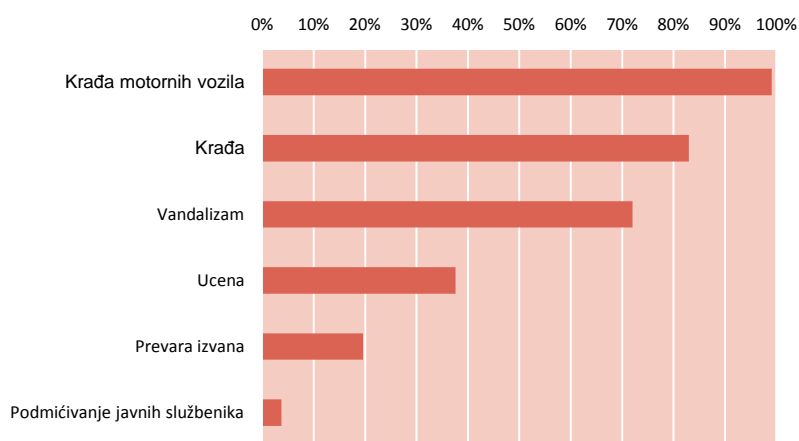
Očigledno je da su metode koje se koriste da prenesu pretnje iznuđivanja biznisa na Kosovu su veoma tradicionalni i izgleda da su osmišljene tako da imaju najveći mogući uticaj kod ugroženih lica. U više od trećine slučajeva (36.5%) ima jedan ili više prestupnika koji su ušli u poslovne prostorije da prenesu pretnju prevarenim, a u skoro isto toliko slučajeva (31.7%), pretnja je učinjena u ličnom susretu drugde. U oko jednoj četvrtini (25.5%) slučajeva pretnje iznuđivanja se prosto komuniciraju telefonom. U slučajevima iznuđivanja, bilo unutar ili van poslovnih prostorija u kojima se koriste oružje, pretnja se uglavnom vrši oružjem (42.5%) , nožem (4.7%) ili drugim predmetom (57.5%) koji se koristi kao oružje.

Izveštavanje zločina u policiji

Biznisi koji su bili viktimizacija zločina imaju više razloga da prijave slučaj u policiji i daju detaljne informacije vlastima o okolnostima i prouzrokovanoj šteti, među kojima su nada za povratak ukradene imovine i sprečavanja sličnih pojava u budućnosti. Spremnost da prijave zločin policiji menja ukupan nivo poverenja u policiju, ali takođe zavisi od vrste krivičnog dela i očekivanja onoga što policija može i da će učiniti u vezi prijavljenog krivičnog dela.

Drugi faktori koji utiču na izveštavanju zločina i iznos prouzrokovane štete, su mogući gubitak ugleda među klijentima i kupcima, i formalni zahtevi za plaćanje osiguranja. Kao što je prikazano u *Grafikonui 34*, udeo svake vrste kriminala prijavljen policiji zapravo kreće se od 99.1% do 83% za KMV i provale, i do 72% slučajeva vandalskog ponašanja, 37.6% slučajeva iznude i 19.6% slučajeva prevare sa strane. U proseku, pet vrste kriminala koje su pokrivena, preduzeća viktimizirane na Kosovu navele su polovinu zločina koji su izvršeni u tri godine pre istraživanja (53.9%). Za poređenje, podmićivanje javnih službenika je prijavljen vlastima samo u 3.7% slučajeva, kao što je prikazano u Poglavlju 4 .

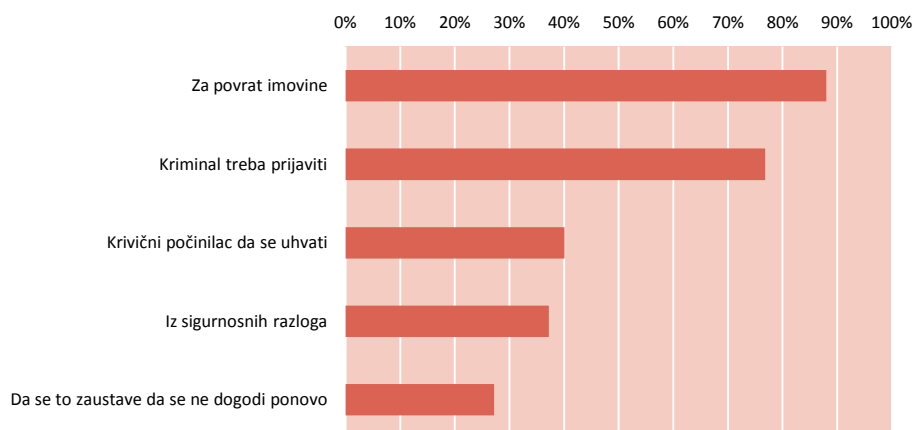
Grafikon 34 Stope izveštavanja u policiji prema biznisima, vrsti zločina, Kosovo (2012)

Napomena : Stope izveštavanje mita odnose se na poslednji mito u poslednjih 12 meseci pre istraživanja, koji je prijavljen, za druge oblike stopa izveštavanja kriminala odnosi se na najnoviji zločin doživljen u poslednje tri godine prijavljen u policiji.

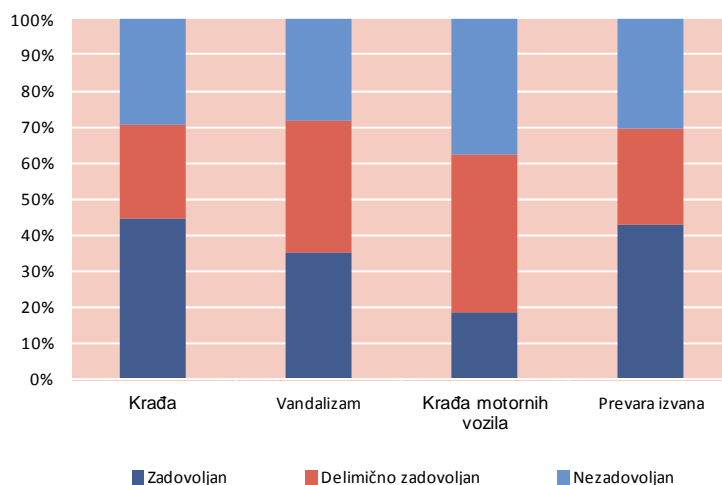
U mnogim slučajevima, glavni razlozi što biznisi prijavljuju krivična dela policiji su da vrate imovinu i opšte poverenje je da zločine treba prijaviti u policiji: između 65.2% i 88% biznisa koji su prijavili incidente krađe sa provalom i vandalizam pomenuli su ove razloge kao dva njihova glavna razloga. Drugi važni razlozi za izveštavanje zločina su želja da se počinioci uhvate (provala: 46.8%; vandalizam: 78.1%; KMV: 40%) i da se zaustavi da se to ponovo dešava (krađa sa provalom: 39.2 % , vandalizam: 42.8%, krađa motornih vozila, 27.2%). Tvrdnja za plaćanje osiguranja nije dominantan motiv za izveštavanje zločina na Kosovu, niti za KMV (37.2%), kao što je prikazano u *Grafikonu 35*, što pokazuje i nizak nivo pokrivenosti osiguranja protiv kriminala prema biznisima.

Grafikon 35 Razlozi za prijavljivanje krađe motornih vozila (KMV) iz biznisa u policiji, Kosovo (2012)

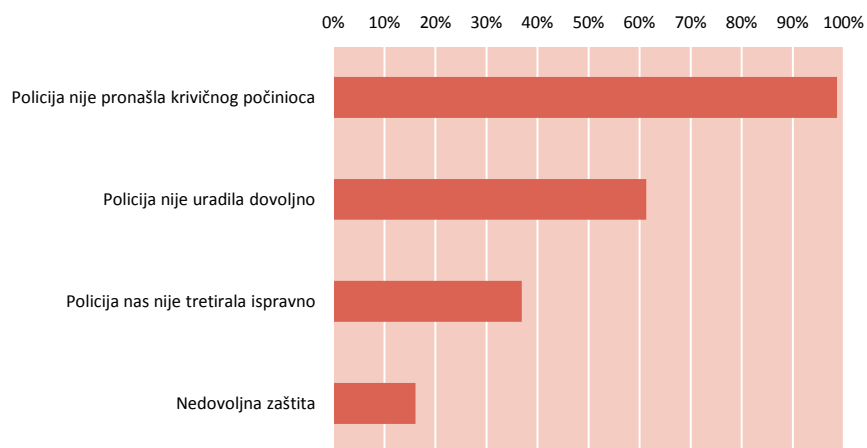
Napomena: Podaci se odnose na nedavni slučaj krađe motornih vozila koji se desio u tri godine pre istraživanja i prijavljen je u policiji. Zbir je veći od 100 odsto, jer u nekim slučajevima postoji više od jednog razloga za izveštavanje krađe motornih vozila u policiji (na primer, da se povrat imovina i iz bezbednosnih razloga).

Informacija o zadovoljstvu žrtava kriminaliteta sa organima za sprovođenje zakona može biti korisna za unapređenje policijskih usluga i procedura. U slučaju viktimiziranih biznisa od kriminala, veliki deo onih koji su slučaj prijavili policiji u potpunosti ili uglavnom su zadovoljni načinom na koji se policija bavila njihovim izveštavanjem. Kao i u slučaju prijavljivanja u policiji, zadovoljstvo sa radom policije kreće se u skladu sa vrstom kriminalnog dela koje je prijavljeno i manje je za krađu motornih vozila (18.3% su bili zadovoljni) a veće za krađu sa provalom, gde 44.5% biznisa koji su izveštavali nisu bili zadovoljni. S druge strane, oko trećina biznisa nije zadovoljna sa akcijama policije posle izveštavanja krivičnog dela u policiji (Grafikon 36).

Grafikon 36 Zadovoljstvo biznisa sa policijom, prema vrsti zločina prijavljenog u policiji, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na posljednji kriminalni incident u tri godine pre ankete, koji je prijavljen u policiji.

Glavni razlozi za posmatranje nezadovoljstvo načinom na koji reaguje policija u vezi prijavljenih krivičnih dela često su povezani sa teškoćama u rešavanju zločina u pitanje i naknade za viktimizirane biznise. U slučaju vandalizma, na primer, nezadovoljne žrtve su bili nezadovoljni ili nisu u potpunosti zadovoljni, uglavnom zbog činjenice da policija nije pronašla počinioca (98.7%) ili zbog shvatanja da policija nije učinila dovoljno (61.3%). Bilo je nekoliko biznisa koji su smatrali da se ne tretiraju pravilno (36.9%), ili ne dobijaju dovoljnu zaštitu od kriminala (16.1%), kao što je prikazano u *Grafikonu 37*.

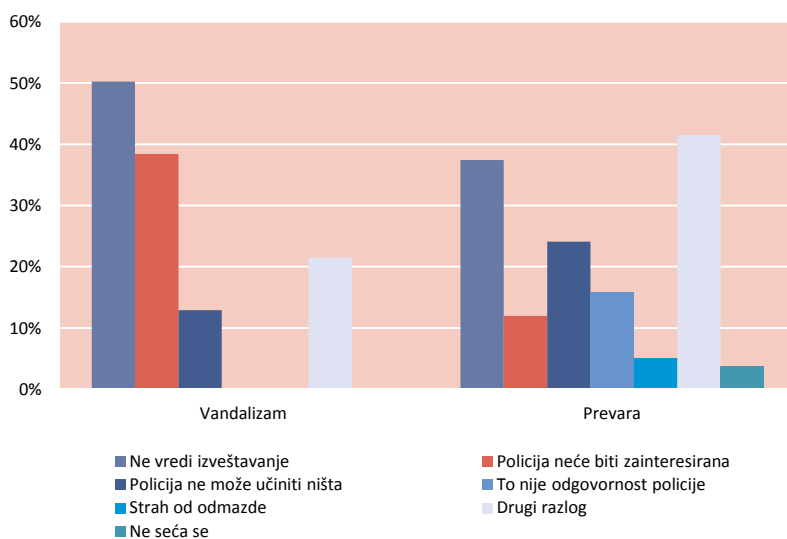
Grafikon 37 Razlozi za nezadovoljstvo biznisa koji su izveštavali vandalizam u policiji, Kosovo (2012)

Napomena: Podaci se odnose na nedavni slučaj vandalizma u tri godine pre istraživanja koji je prijavio u policiji. Zbir je veći od 100 odsto, jer u nekim slučajevima postoji više od jednog razloga za nezadovoljstvo sa policijom (na primer ,policija nije pronašla počinioca i ne tretiraju nas kako treba).

U slučajevima kriminala protiv biznisa koji su ređe izveštavani, kao što su vandalizam i prevara, postoje više razloga zašto zločin nije prijavljen u policiji, koji zalise od vrste kriminala. Na primer, u slučajevima vandalizma oko polovina (50.2%) biznisa su smatrali da ne vredi prijaviti zločin u policiji, tako da je ovo bio slučaj u 37.4% incidenata prevave koji nisu prijavljeni (*Grafikon 38*). U slučaju prevare, skoro četvrtina (24.1%) anketiranih ne prijavljuju prevaru u

policiji pošto oni smatraju da policija ne može da uradi ništa. Drugi razni razlozi za neprijavlivanje zločina, posebno značajni, su slučajevi prevare izvana (41.5%).

Grafikon 38 Razlozi za neizveštavanje odabranih vrsta incidenata kriminala u policiji, Kosovo (2012)

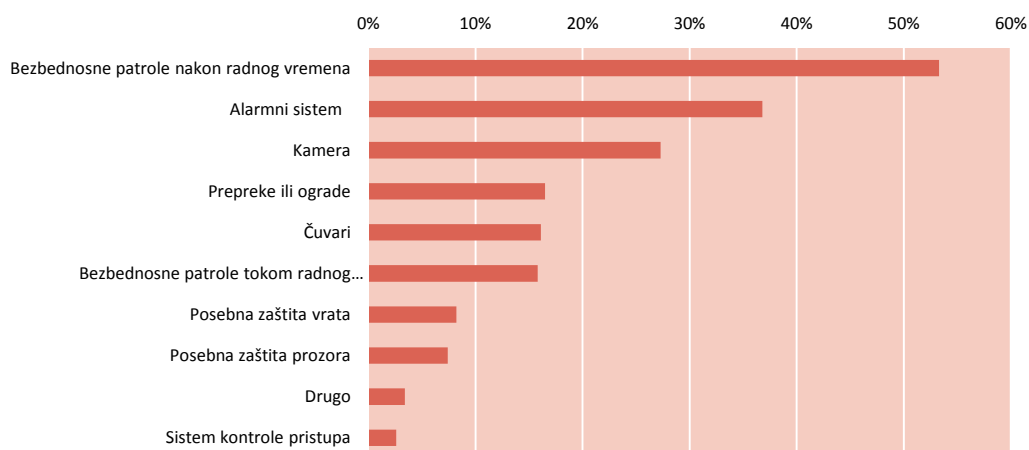

Napomena: Podaci se odnose na poslednji doživljen incident kriminala u tri godine pre ankete I koji nije prijavljen policiji. Zbir je veći od 100 procenata jer u nekim slučajevima postoji više od jednog razloga za neprijavlivanje incidenta policiji (na primer, policija ne može ništa da uradi i strah od odmazde).

Mere za sprečavanje zločina i troškovi

Kao što pokazuju podaci iz ove ankete, biznisi na Kosovu se suočavaju sa realnim rizikom od kriminala i štete, kao i njegovim popratnim troškovima. Da bi zaštitili sebe od kriminala, biznisi često postavljaju instalacije posebnih sistema sigurnosti (alarmni sistem, kamere) ili angažuju stražare bezbednosti ili preduzimaju druge mere. U totalu, četiri petine (80.4%) shih biznisa na Kosovu upotrebljavaju najmanje jednu bezbednosnu meru protiv kriminala. Kao što je prikazano u *Grafikonu39*, mere bezbednosti koje se najviše koriste su patrole bezbednosti posle radnog vremena (53.3%), alarmni sistem (36.8%) i kamere (27.3%). Zaštitna ograda ili prepreka (16.5%), stražari bezbednosti (16.1%), patrola bezbednosti tokom radnog vremena (15.8%), specijalna zaštitna vrata (8.2%) i specijalni zaštitni prozori (7.4%) su zaštitne mere koje se manje upotrebljavaju.

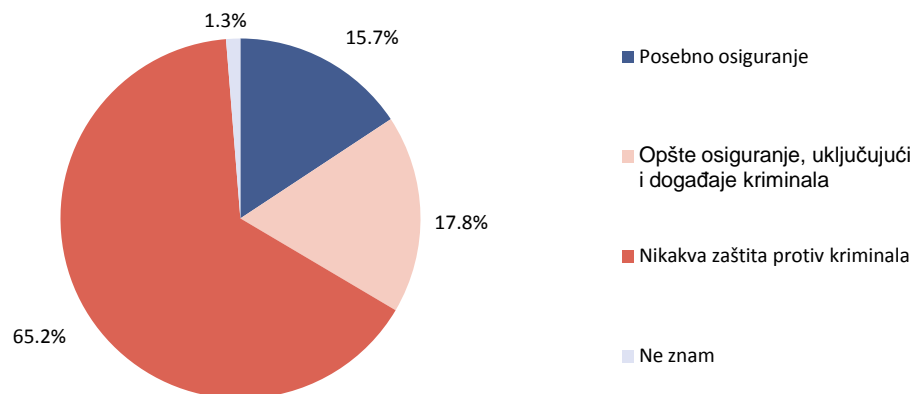
Grafikon 39 Procenat biznisa koji koriste odabrane mere bezbednosti protiv kriminala, Kosovo (2012)

Beleška: Podaci se odnose na sve biznese na Kosovu. Iznos je veći od 100 posto, jer u nekim slučajevima korišeno je više od jne mere bezbednosti (na primer, alarmni sitema i kamere).

Kriminal protiv biznisa često uzrokuje značajnu štetu za biznise. Da bi se zaštitili od finansijske implikacije, biznisi mogu koristiti polise osiguranja koje plaćaju nadoknadu za učinjenu štetu. Na Kosovu, samo mali broj preduzeća ima neki vid osiguranja od posledica krivičnog dela. U proseku, samo 15.7% svih biznisa imaju posebnu vrstu osiguranja koja posebno štiti od kriminalnih događaja, a 17.8% ima opštu polisu osiguranja koja takođe štiti od kriminalnih incidenata i 65.2 odsto nemaju nikakvo osiguranje protiv kriminala (*Grafikon 40*)

Grafikon 40 Procenat biznisa koji imaju polisu osiguranja protiv kriminala, prema vrsti osiguranja, Kosovo (2012)

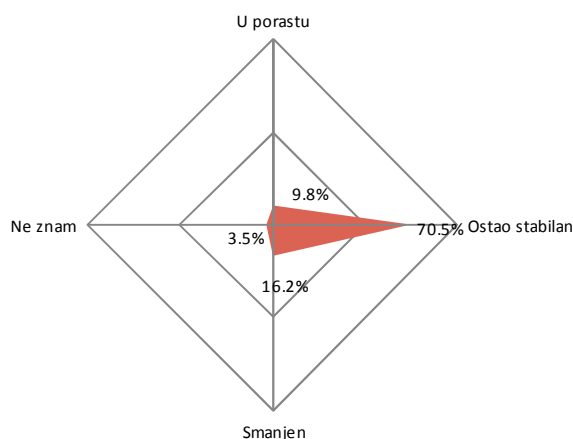

Percepcije i mišljenja o kriminalu

Kao i kod percepcije korupcije, pored objektivnog iskustva, na percepciju o riziku od kriminala utiču više faktora. Izveštaji medija i opšte osećanje nesigurnosti i straha mogu doprineti podizanju percepcije o riziku od kriminala, kao što to čini fizički izgled nekog područja. Takva percepcija može da utiče na stepenu u kome zločin u određenoj oblasti je smatran da se povećava ili smanjuje.

Većina poslovnih predstavnika u istraživanju (70.5%) izjavilo je da smatra da je rizik od kriminala za njihovo poslovanje ostao stabilan u poređenju sa prvih 12 mjeseci, dok je 9.8% ispitanika videlo povećan rizik od kriminala i 16.2% su videli pad (3.5% nisu izrazili nikakvo mišljenje). Ove percepcije upravitelja biznisa pokazuju osetljivost u pad kriminaliteta (*Grafikon 41*).

Grafikon 41 Percepcije da li je rizik od kriminala za nečiji biznis je povećan, ostao je stabilan ili je smanjen, Kosovo (2012)

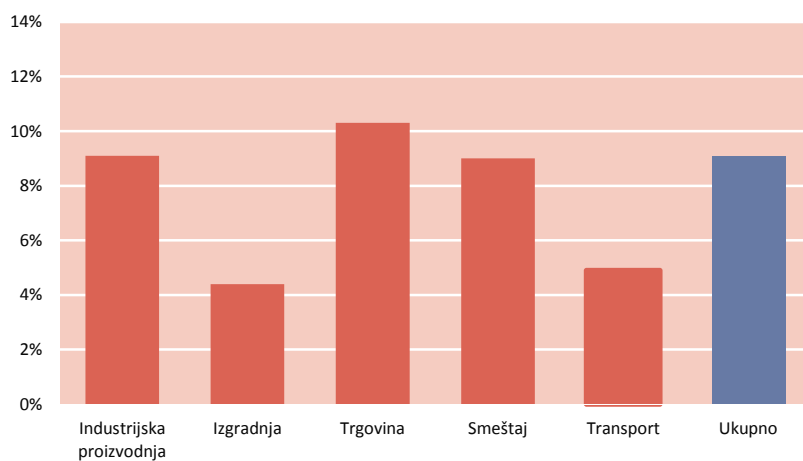

Uticaj kriminaliteta u investicije u biznisu

Iako samo percepcije rizika od kriminala imaju veliko uzajamnu povezanost sa stvarnim rizikom od kriminala, kao što se meri od iskustva biznisa sa zločinima, takve percepcije, međutim značajne su za formiranje mišljenja o "preovlađujuće poslovne klime" procent biznisa i mogućnostima za investicije. Negativna percepcija ukupnog kriminaliteta u određenoj zemlji može dovesti do smanjenja investicija i njen uticaj na razvoj i ekonomski rast .

Podaci pokazuju da strah od kriminala je zaista veoma važan faktor u odlučivanju upravitelja biznisa da naprave velike investicije. Iako postoje razlike u uticaju ovog faktora po privrednim sektorima (*Grafikon 42*), u proseku, 9.1% svih upravitelja biznisa je naveo da tokom prethodnih 12 meseci, oni su odlučili da ne naprave veliku investiciju zbog straha od kriminala. Ovo je veoma važan deo svih biznisa, s obzirom , pre svega, da samo ograničen broj preduzeća su u stanju da naprave velike investicije. Treba da se podsetimo, da pored preduzeća koja su odlučila da ne ulažu velika sredstva iz straha od kriminala, oko 3% preduzeća su otkazale odluke za investicije iz straha od korupcije (Poglavlje 6). Zajedno, strah od kriminala i korupcije još više koče ekonomski razvoj na Kosovu .

Grafikon 42 Procenat predstavnika biznisa koji su odlučili da ne naprave velike investicije u 12 meseci pre ankete zbog straha od kriminala, prema sektorima, Kosovo (2012)

8. Zaključci

Iako može biti teško da se odredi količina korupcije, ovaj izveštaj pokazuje da istraživanja o direktno pogođenim biznisima od korupcije mogu pomoći da se dobije delimično Grafikon o tome kako, zašto, kada, gde i kako korupcija utiče na sektor biznisa/preduzeća na Kosovu. Iz ove analize, sledeći elementi mogu se sačuvati za dalje razmatranje u funkciji u razvoju efikasnih antikorupcijskih mera na nacionalnom nivou:

- Anкета identifikuje nekoliko poslovnih sektora koji od prioriteta, kao što su Građevinarstvo i Aktivnosti usluga smeštaja i hrane, kao i određene tipove državnih službenika, uključujući carinske službenike, službenika prihoda/poreza i opštinske ili pokrajinske službenike, čiju pažnju bi trebalo usmeriti ka pokušaju da se spreči obuhvatanje u mito.
- Stope prevalence kriminala "belog okovratnika", kao što su davanje mita i prevare su nešto veće, ali stope prijavljivanja mita i prevare su znatno niže od onih drugih tradicionalnih zločina. Ovaj propust da prijave korupciju znači da postoji nedostatak poverenja u vlasti i poslovne i da organizacije treba da budu aktivnije u podsticanju i promovisanju mera protiv korupcije, pravila etike i integriteta.
- Pitanje podmićivanja biznis-biznis koje je istaknuto u ovom izveštaju baca novo svetlo na protizakonske prakse "marketinga" u obliku korištenog mita da se stekne nepoštena prednost u odnosu na rivalske firme. Dalja analiza tih postupaka treba da se preduzme da bi se obezbedio "teren za poštenu igru" na tržištu i da obezbedi da mehanizmi obično korisni slobodnog tržišta ostaju netaknuti od korupcije. Pregled antikorupcijskih odredbi Krivičnog zakona Kosova mora da obezbedi da, osim odredbi protiv podmićivanja javnih službenika/zvaničnika, treba da su na raspolaganje i efikasna pravna sredstva protiv podmićivanja u privatnom sektoru.
- Strah da treba da plate mito da bi dobili potrebne usluge ili dozvole, predstavlja u totalu 3.3% za sve upraviteljebiznisa na Kosovu da ne prave veliku investiciju u toku 12 meseci pre istraživanja. Ovo pokazuje "efekat talasa" koji korupcija može da ima, sa potencijalno katastrofalnim posledicama za privredni rast i razvoj, posebno kada je samo jedan određeni deo preduzeća su u stanju da naprave velike investicije. Svaki napor učinjen da

se suzbije korupcija treba da bude široko da se reklamuje da sbi se prečila dalja šteta investicija i ekonomskog razvoj.

- Iako tradicionalni kriminal prema biznisima povlači sa sobom velike troškove za ekonomiju, biznisi na Kosovu, izgleda da relativno malo misle za sprečavanje kriminala u vidu mera bezbednosti i ublažavanje posledica kriminala kroz polisa namenjene osiguranju.
- Iako naizgled mala, sa numeričkog aspekta, činjenica da 0.4% svih biznisa na Kosovu postaju žrtve iznude, još uvek je od značaja, iz razloga da iznuda je zločin koja može biti povezana sa organizovanim kriminalnim grupama. Ovaj jedini razlog podrazumeva da odnosi između iznude i biznisa treba detaljno ispitati.
- Pored direktnih posledica kriminala, koje su jednostavno pod istragom, korupcija i prevara može imati negativne posledice po ugled kompanije. Mnogi biznisi širom sveta su priznali ovo i mnogo više se sprovode sveobuhvatne unutrašnje politike saglasnosti navodeći neke ilegalne prakse i kašnjavaju kršenja tih utvrđenih standarda. Na Kosovu, ove interne mehanizme saglasnosti su i dalje daleko od univerzalnog i imaju potrebe za dalje promovisanje. Posebno, usklađenost politike saglasnosti su manje uobičajene među manjim kompanijama. S obzirom da mikro i mala preduzeća čine većinu svih preduzeća na Kosovu, ova situacija bi trebalo da se treira.
- Savesnost o korupciji i šta se smatra neprihvatljivim ponašanjem na Kosovu je visoka i više od polovine poslovnih predstavnika smatraju da je korupcija prepreka za poslovanje, ali često se čini da se mito toleriše kao sredstvo da se stvari obbavljaju, ili da se dobije bolji tretman. Dalja procena savesnosti u vezi korupcije među poslovnim upraviteljima može se uzeti u obzir i mogu se razviti dalje inicijative da se poveća razumevanje o štetnosti korupcije na efikasnoj alokaciju resursa u tržišnoj ekonomiji.
- Pošto podaci se odnose na percepciju nivoa korupcije, javno mnjenje u vezi korupcije na Kosovu pokazuje visok nivo uznemienosti u vezi ovog pitanja. Postoji mogućnost, ukoliko su šanse da to bude moguće, da dalji razvoj anti korupcijskih politika koje poslovne organizacije, kao i njihovi sastavni učesnici, prihvate bez dvoumice.
- Aktuelna anketa predstavlja prvi pokušaj da se izvrši sveobuhvatna procena trenutnog iskustva biznisa sa mitom na Kosovu kako bi pomogla na identifikaciji efikasnih mera za borbu protiv istog. Dodatna vrednost može se dobiti ako se pojava ponavlja prolaskom vremena kako bi se pratile promene u iskustvu i uticaju mita na Kosovu.
- Jedan monitoring sistem za korupciju na nacionalnom nivou treba da obuhvata razne alate za prikupljanje dokaza u vezi njegove razne manifestacije i pomaže u kreiranju politika:
- Sektorske procene uslova rada i integriteta civilnih službenika prema sektorima (sektor zdravstva, sudstvo, policija, carina itd.) u cilju obezbeđivanja većeg broja detaljnih specifičnih informacija i pomoći u identifikaciji ciljanih političkih mera, treba da da bude prioritet u oblastima koje su posebno pogođeni mitom, kao što je prikazano u ovoj anketi i u anketi ukupnog stanovništva UNODC-a 2011.
- Opšte procene iskustva sa mitom i drugim oblicima korupcije (kao za ukupno stanovništvo i za sektor biznisa), sa ciljem pružanja standarda i merenja progressa.
- Jedan sistem za praćenje reakcije javnosti na korupciju, kako kaznenim merama takođe i preventivnim merama, u cilju identifikacije uspešnih i neuspešnih praksi.

Nacionalni sistem za praćenje korupcije može biti pokrenut i razvija od strane glavnih antikorupcijskih organaet nga organet u zemlji. Sistem mora da uživa pažnju i poverenje javnosti i relevantnih organizacija civilnog društva. Dalje uključivanje Agencije za

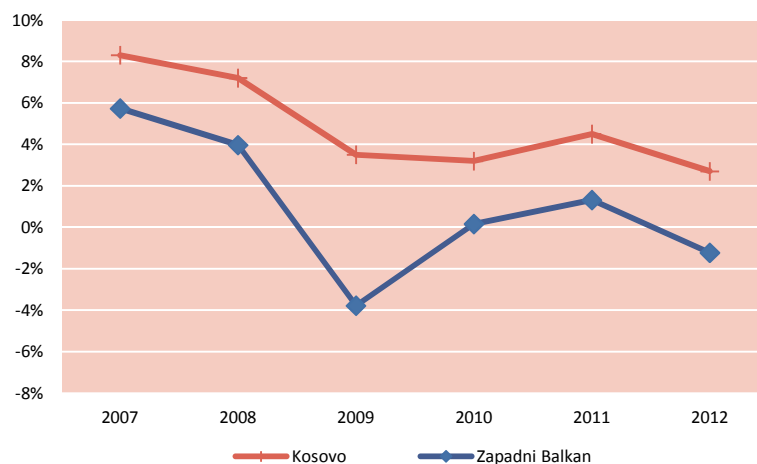
statistiku Kosova (ASK), odgovarajućih ministarstava i istraživačkih centara sa iskustvom, uz podršku međunarodnih i regionalnih organizacija, omogućiće nadzorni mehanizam da proizvodi relevantne informacije i visokog kvaliteta za suzbijanje korupcije na efikasniji način.

Dodatak I: Ekonomski kontekst korupcije biznisa na Kosovu

Ekonomska istorija Kosova, u skorije vreme, bivše je povezana sa ekonomskim progresivnim padom bivše–Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). U vreme kada sa Jugoslavija raspala u 1990-tim, ekonomije država naslednica pale su na drmatičan način, došlo je do kolapsa u proizvodnji i zapošljavanju, velikih nedostataka i hiper-inflacije. Ekonomski oporavak se vratio na Kosovu samo posle 2001.godine, popraćeno solidnim rastom privrede do efekata globalne finansijske i ekonomske krize od 2007.godine, koja je usporila ekonomski rast. Iako tendencije rasta BDP na Kosovu su slične sa prosekom (ponderisanim) u Zapadnom Balkanu, ekonomija je u kontinuitetu napredovala nad trendom rasta u regionu tokom proteklih pet godina (*Grafikon 43*). Javne investicije su ublažile uticaj ekonomske krize u ekonomski rast, uz učešće javnih investicija koje su porasle sa 5% odsto BDP u 2007.godini na 11% u 2011.godini.

Grafikon 43 Razlika u procentima BDP, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2007-2012)

Izvori: Eurostat; Izveštaj Progresu EU-a 2012; Institut Beča za međunarodne ekonomske studije (WIIW) 2013

Nezaposlenost je već dugo vremena jedan od fundamentalnih problema Kosova (*Grafikon 44*). Prema rezultatima Ankete radne snage 2009., nezaposlenost je izražena naročito žena (56.4%) i kod omladine (73%).²⁶ Dok je stopa zaposlenosti, istorijski niska na Kosovu, nezaposlenost s druge strane je velika. Međutim, prema rezultatima Ankete radne snage za 2012.godinu (ARS, nisu realizovane ARS za 2010 i 2011.godinu) stopa nezaposlenosti u radnoj snazi opala je na 30.9%, nakon one iz 2009.god., kada je bila 45.4%.

Grafikon 44 Stopa zaposlenosti i nezaposlenosti, Kosovo (2001-2012)

Izvor: Eurostat

Sa aspekta ekonomske strukture, većina kompanija na Kosovu rade samo u pet sektorima privrede. Na osnovu "Statističke klasifikacije ekonomskih aktivnosti u Evropske zajednice" (NACE), Ovi pet sektori su definisani kao u nastavku:

1. Industrijska proizvodnja, snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom²⁷
2. Građevinarstvo²⁸
3. Popravka motornih vozila i motobicikala²⁹
4. Transport i skladištenje³⁰
5. Smeštaj i aktivnosti oko usluga ishrane (hoteli i restorani)³¹

U ovoj anketi o korupciji i kriminalu koji pogađaju biznise, anketirani su samo biznisi koji spadaju u ova pet sektora, isključujući druge privredne aktivnosti (kao što su: prosveta, poljoprivreda ili zdravstvene usluge). Ovaj izbor sektora ekonomskih aktivnosti, takođe pruža široko predstavljanje kosovske privrede u vezi dodate vrednosti (procenat BDP prema sektorima) i zaposlenosti (procenat ukupnog broja zaposlenih u svakom sektoru), kao i dela pokrivenih biznisa. Pet navedeni sektori procenjuje se da čine 79.7% svih biznisa u zemlji, 76.4% od ukupno zaposlenih i 42% PDP ukupnog BDP (neto taksu). Ostatak je podeljen među svim drugim aktivnostima kojima se na tipičan način bave, kako privatni biznisi (poljoprivreda, rudnici,

²⁶ Rezultatu ARS 2009

²⁷Kategorije C,D, E NACE Rev.2.

²⁸ Kategorija F NACE Rev.2.

²⁹ Kategorija G NACE Rev.2.

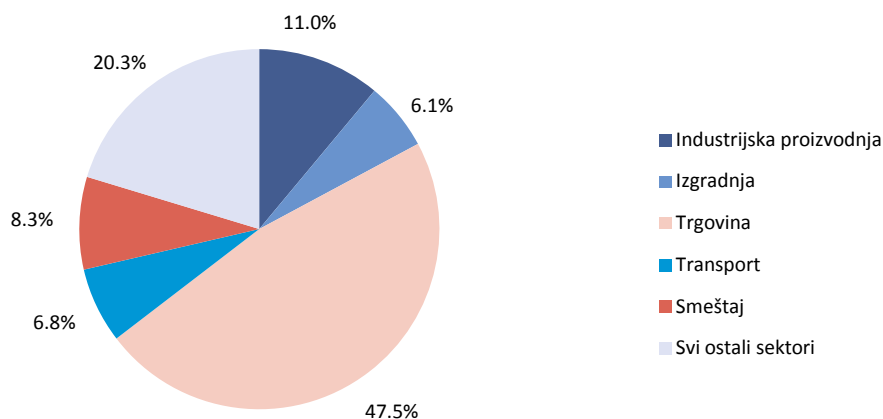
³⁰ Kategorija H NACE Rev.2.

³¹ Kategorija I NACE Rev.2.

finansijske aktivnosti, aktivnosti vezane za nekretninama, stručne, naučne ili tehničke delatnosti) tako i javne institucije (javna uprava, odbrana, prosveta, zdravstvo).

Posmatrano izbliza strukturu biznisa na Kosovu (Grafikon 45), njihov najveći deo je u sektoru Veleprodaje i Maloprodaje; Popravka motornih vozila i motocikala (47.5%). Sektor Industrijske proizvodnje, snabdevanje strujom, gasom i vodom, (11%) i sektor Smeštaja i aktivnostima vezane za usluge ishrane (8.3%). Poslovi malih biznisa se obavljaju u zgradama i izgradnji (6.1%) i transportu i skladištenju (6.8%).

Grafikoni 45 Relativna raspodela biznisa u pet ekonomskim sektorima predstavljenim u anketi, Kosovo (2012)

Izvor: Agencija za statistiku Kosova (ASK)

Druga značajna strukturna karakteristika je ta da većina biznisa na Kosovu su relativni mali sa aspekta broja zaposlenih: 96.6% svih registrovanih biznisa u pet pokrivenim sektorima imaju manje od 10 zaposlenih, 2.7% imaju između 10 i 49 zaposlenih, 0.6% svih biznisa imaju od 50 do 249 zaposlenih, dok samo 0.1% među svim biznisima imaju preko 250 zaposlenih.³² Uprkos dominaciji veoma malih poslovnih jedinica, treba istaći da relativni značaj velikih kompanija sa aspekta njihovog doprinosa u BDP i ukupnom zapošljavanju, je veći nego što predstavlja njihov procenat u broju biznisa.

³²Agencija za Statistiku Kosova (ASK)

Dodatak II: Metodologija

Podaci predstavljeni u ovom izveštaju su prikupljeni nacionalnom anketom sprovedenoj u sklopu projekat koji finansira EU, "Procena korupcije i Kriminala koji utiču na sektor biznisa u Zapadnom Balkanu". Projekat obuhvata sedam ankete upravljane samostalno, koje su obavljane autonomno od nacionalnih partnera u skladu sa alatima anketa razvijenih zajednički i zajedničkim metodološkim standardima.

Jedan osnovni upitnik je razvijen zajednički i posle testiranja u pilot istraživanju on je usvojen od strane svakog nacionalnog partnera. U svim anketama je upotrebljena metoda licem u lice, bilo *PAPI* ili *CAPI*, za prikupljanje podataka. Pored pitnika, razvijen je kompletan set zajedničkih alata posebno za ovu anketu, kao što su smernice za anketare, kodeks i druge operativni alati za rad na terenu. U svim fazama radilo se u skladu sa strogim statističkim standardima, uključujući mere za radi zaštite poveljivosti podataka, kako bi se obezbedio najviši mogući kvalitet podataka.

Rad na terenu obavljan je od strane Agencije za Statistiku Kosova (ASK) između 20 septembra 2012 i 30 oktobra 2012. ASK je organizovala obuku anketara i nadgledala je ceo proces prikupljanja podataka od prvog kontakta do unosa podataka. Neto veličina uzorka obuhvatao je 2.000 biznisa iz pet glavnih privrednih sektora, koji zajedno čine 79.7% svih biznisa u zemlji. Uzorak je stratifikovana po privrednim sektorima i četiri veličine preduzeća (mikro, mala, srednja i velika).

Ciljano stanovništvo obuhvata aktivne biznise svih veličina. Dizajn uzorak za ovo istraživanje je slučajni uzorak stratifikovan jednostavno. Različiti slojevi od kojih su vađene jedinice odnose se na pet glavna privredna sektora prema NACE Rev 2 (Industrijska proizvodnja, snabdevanje strujom, gasom i vodom (sektori C, D, E); Izgradnja (sektor F); Trgovina na veliko i malo i Popravka motornih vozila i motocikala (sektor G); Smeštaj i aktivnosti usluga ishrane (sektor I) i Transport i Skladištenje (sektor H)) i od četiri kategorija veličine kompanija biznisa (mikro 1-9 zaposlenih osoba); mala (10-49 zaposlenih osoba); srednja (50-249 zaposlenih osoba) i velika (preko 250 zaposlenih osoba).

Prvo pravilo koje je uzeto u obzir za proceduru uzimanja uzorka bilo je da za biznise velike i srednje veličine, minimalni broj (neto) poslovnih subjekata po veličini biznisa i sektoru trebalo je biti 40 poslovnih subjekata. U tim sektorima, ovaj broj velikih poslovnih subjekata biznisa (250 + zaposlenih) je manji od 40, svi subjekti u okviru obuhvaćene su u uzorku.

U slučaju poslovnih subjekata sa više lokalnih jedinica poslovanja, intervju je je adresiran u sedištu kompanije i sva pitanja u anketi odnosile su se na aktivnostima entiteta u svim njenim poslovnim prostorijama. Biznisi sa jednim zaposlenim (uključujući samozaposlene) su uopšte, isključeni iz uzorka, osim ako nije drugačije nazančeno.

U vezi pitanja za viktimizaciju od kriminala, pet vrste kriminala pokrivenih u anketi su definisani u pitanjima ankete, kao u nastavku:

1. Krađa sa provalom: “da li je neko provalio i ušao u neku od prostorija vašeg poslovnog subjekta s ciljem da krađe nešto, ne imajući kontakt sa bilo kim u prostorijama (vlasnici, zaposleni ili kupci)”;
2. Vandalizam: “da li je namerno oštećen bilo koji deo bilo koje od zgrada koje pripadaju vašem entitetu, opreme, vozila ili imovine koja pripadaju vašem pos.subjectu, u njegovim prostorijama? UKULJUČITI, na primer, oštećenje nasilno, podmetanje požara ili grafiti. NE UKLJUČITI, bilo kakvu štetu koja je kao posledica drugih vrsta kriminala (n.pr. provalu da bi ušao u prostorije)”;
3. Krađa auto vozila “da li je ukradeno motorno vozilo (automobil/kombi/kamion/autobus, ili drugo motorno vozilo) u vlasništvu ili uzeto pod zakup od strane vašeg entiteta, kada niko nije bio u vozilo?”;
4. Prevara izvana: “da li je vaš biznis prevaren od nekoga izvana, kao što su distributer, kupac ili dobavljač stičući finansijsku korist ili uzrokovao je gubitke prevarom implicitno ili eksplicitno (n.pr. obmana potrošača o njihovoj spremnosti da plate ugovorenu cenu; distributeri i dobavljači u vezi sa kvalitetom ili količinom nuđene robe/usluga)? (UKLJUČITI prevaru koristeći elektronsku mrežu komunikacije ili elektronski informativni sistem)”;
5. Iznuda: “da li je neko pokušao da dobije novac ili druge koristi od poslovnog subjekta, pretnjom i/ili zastrašivanjem menadžera i /ili radnika koji rade za vaš poslovni subjekat, uključujući i pretnje oštećenja imovine ili oštećenja/kontaminiranja proizvoda, ili pružanje neformalne "zaštite" protiv tih oštećenja?”.

Rezime o karakteristikama ankete na Kosovu dato je u Tabeli 3.

Tabela 3 Glavne karakteristike ankete, Kosovo (2012)

Karakteristike ankete	
Odgovorna Agencija	Agencija za Statistiku Kosova
Period anketiranja	20 Septembra do 30 Oktobra 2012
Dizajn uzorka	<p>Uzimanje uzoraka obavljno je na osnovu slučajnog odabira po stratama. Stratifikacija se obavila prema sektorima poslovanja i broju zaposlenih. Okvir uzorka izrađen je od strane Statističkog poslovnog registra Kosova (SPR), što proizlazi iz kombiniranja podataka iz dva statistička izvora (ankete) i administrativni izvori (Agencija za privredne registre Kosova i Porezne uprave), tretiranih po statističkoj metodologiji.</p> <p>Privredni sektor je glavni domen. U svakom sektoru broj izabranih preduzeća je proporcionalan broju postojećih preduzeća po veličini.</p>
Izbor anketiranih	Prva osoba odgovorna za vođenje biznisa.
Način prikupljanja podataka	PAPI- Intervju sa papirom i olovkom.
Mere kontrole kvaliteta	<p>Kontrola prilikom anketiranja za 15 odsto preduzeća.</p> <p>Logička i profesionalna kontrola svakog upitnika.</p> <p>Kontrola prilikom unosa podataka putem specifičnog softvera.</p> <p>Važenje, obim pokriva, umnožavanje i uređivanje konzistentnost baze podataka</p>
Neto veličina uzorka	2,000
Stopa odgovora	82.9

Dodatak III: Osnovni pokazatelji

Tabela 4 Osnovni pokazatelji prema sektorima, Kosovo i region Zapadnog Balkana (2012)

Pokazatelji	Privredni sektor					
	Industrijska proizvodnja	Izgradnja	Transport	Smeštaj	Trgovina	Ukupno
Stopa kontakata (Kosovo)	89.7%	93.2%	89.8%	87.7%	92.1%	91.2%
Stopa kontakata (Zapadni Balkan)	66.8%	72.2%	76.4%	72.4%	72.0%	71.3%
Rasprostranjenost podmićivanja (Kosovo)	4.8%	1.6%		2.9%	3.3%	3.2%
Rasprostranjenost podmićivanja (Zapadni Balkan)	9.2%	11.3%		9.0%	10.3%	10.2%
Prosečna veličina mita (Kosovo, u EVR-PKS)	2,033		1,624			1,787
Prosečna veličina mita (Zapadni Balkan, u EVR-PKS)	910		866			881
Rasprostranjenost podmićivanja biznis-biznis (Kosovo)	1.2%		0.5%			0.6%
Rasprostranjenost podmićivanja biznis-biznis (Zapadni Balkan)	5.6%		3.2%			4.0%

Pokazatelji	Privredni sektor					
	Industrijska proizvodnja	Izgradnja	Transport	Smeštaj	Trgovina	Ukupno
Rasprostranjenost vandalizma (Kosovo)	2.2%	2.9%	4.5%	4.5%	3.1%	3.2%
Rasprostranjenost iznuđivanja (Kosovo)	9.7%	5.2%	2.6%	5.6%	9.2%	8.0%
Stope prijavljenih pljački u policiji (Kosovo)	89.3%	76.5%	86.6%	78.7%	82.9%	83.0%
Stope prijavljenih vandalizama u policiji (Kosovo)	65.6%	73.7%	100.0%	66.9%	70.7%	72.0%
Stope prijavljenih iznuđivanja u policiji (Kosovo)	13.5%	31.1%	23.3%	29.3%	19.0%	19.6%
Procenat preduzeća koja koriste mere bezbednosti	75.2%	63.7%	67.9%	76.1%	86.4%	80.4%
Procenat preduzeća koja imaju polise osiguranja protiv kriminala	24.9%	22.9%	36.0%	43.9%	34.4%	33.3%

Napomena: Rasprostranjenost podmićivanja je izračunato kao broj preduzeća koji su dali novac za javnog funkcionera, poklon, za ili protiv najmanje jednom u 12 meseci pre istraživanja, kao procenat preduzeća u istom periodu koji je imao najmanje jedan kontakt sa javnim službenikom/funkcionera. Godišnje stope rasprostranjenosti prevare sa strane, provale i vandalizma su respektivno izračunavane kao broj kompanije koje su iskusne u svakoj od ovih zločina, kao procenat od ukupnog broja biznisa. Stope izveštavanja za podmićivanje referišu se poslednjeg puta podmićivanj u toku 12 meseci pre istraživanja, prijavljeno vlastima, stope izveštavanja drugih oblika kriminala odnose se na poslednji u poslednje tri godine i prijavljen u policiji EUR-PKS se procenjuje na osnovu procene WIIW.